

Krystýnek, Jiří

Polské vlivy v české historické próze

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1963, vol. 12, iss. D10, pp. [55]-79

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107900>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

J IŘ I K R Y S T Ý N E K

P O L S K É V L I V Y V Č E S K É H I S T O R I C K É P R Ó Z E

Česká historická próza začíná prvními nesmělými a skromnými pokusy v době, kdy do české literatury pronikají silné vlivy polské. Zdálo by se tedy zcela přirozené a logické předpokládat polské vlivy také v prvních českých pokusech o historickou novelistiku, a to tím spíše, že jeden z prvních, kdož usilovali o vytvoření českého románu historického, Karel Hynek Mácha, podléhal — jak je obecně známo — též silným vlivům polským. Soudit podle jednotlivých, pracně sesbíraných analogií by bylo dnes, v době vyspělé již a na marxistických zásadách přebudované komparatistiky, přinejmenším naivní. Příliš by se to blížilo zcela již diskreditovaným formám neblaze proslulé honby za vlivy, která v dřívějších dobách často nahrazovala skutečnou vědeckou komparatistiku. Bylo by zde zapotřebí dokladů přímějších a spolehlivějších, podložených svědectvím z autorových vlastních poznámek, zápisků, eventuálně výroků.

Totéž by bylo možno mutatis mutandis říci rovněž o Josefu Kajetánu Tylovi. U Tyla je pak v jeho historické novelistice polský vliv ještě daleko méně pravděpodobný než u Máchy. Na rozdíl od Máchy nemáme u Tyla žádné doklady o stycích s Polskem, ani o nějakých jeho živějších zájmech o polskou literaturu.

Kromě toho v obou případech, u Máchy i u Tyla, mohlo by jít hlavně o vliv Juliana Ursyna Niemcewicze, neboť polský historický román byl tehdy sám ve stadiu vzniku a prvního rozvoje, sám podléhal silným vlivům cizím, a tu by tedy vlastně o původní polský vliv ani nešlo. Byl by to typický případ prostředníka (intermédiaire), pouhé nepřímé přenesení tvůrčí metody Waltra Scotta do vznikající české historické novelistiky. Niemcevicz patřil totiž k nejdůležitějším epigonům Waltra Scotta na evropské pevnině. Zejména jeho druhý román *Jan z Tęczyna* (1825), který vyšel současně s prvními překlady Scottových románů do polštiny, je ryze walterscottovský, se všemi přednostmi i vadami, které charakterizují rozsáhlé literární dílo anglického romanopisce.

Szykowski upozornil v souvislosti s Máchovými pokusy o historickou prózu na ohlasy četby Mickiewicze a Słowackého v těchto fragmentech, zejména na přímé analogie mezi některými scénami nebo úvahami v Słowackého *Marii Stuartce*, v Mickiewiczových *Dziadech*, *Konradu Wallenrodovi* a v Máchově *Křivoklátě* a ve zlomku *Karlův Týn*.¹ Zde však jde o vlivy z jiných literárních rodů, dramatu, lyrickoepické, event. epické básně, které nijak pronikavěji nezasáhly a ani nemohly zasáhnout do vývoje historické prózy u nás, projevíly se jen izolovaně v některých analogických scénách, situacích, úvahách nebo mottech, ale do vlastní struktury Máchových historických fragmentů nepronikly. Kromě toho Szykowski sám poznamenává, že u některých příkladů, které uvádí, nejde o polské vlivy v pravém slova smyslu, nýbrž jen o polské prostřednictví ohlasů z Byrona.

Podobně by byl mohl i Scottův vliv pronikat k nám nejenom prostřednictvím Niemcewiczovým, ale i jiných polských následovníků Scottových, tak např. Lucjana Siemieńskiego, z něhož se najdou rozsáhlé výpisky v Máchově zápisníku.

Avšak v české historické beletristice lze mnohem oprávněněji a pravděpodob-

něji předpokládat přímý vliv vlastních prací Waltra Scotta, a to zejména v německých překladech, u nás dobře známých a snadno přístupných, při obecné tehdy znalosti němčiny u české inteligence dokonce přístupnějších než překlady polské nebo pod vlivem Scottovým vzniklé původní knihy polské, i když na druhé straně opět vřelé sympatie k bratrskému slovanskému národu zejména v období polského povstání z roku 1830 vytvářely příznivé podmínky pro recepci vlivů polských.

Avšak to, co se zachovalo z Máchových pokusů o historický román, je příliš fragmentární a nehotové ještě, pouhé torzo, které má charakter prvního náčrtu, než aby bylo možno činit z toho závěry; bylo by možno zjistit nanejvýš náznaky vlivů, jak už učinil S z y j k o w s k i, pro literárněvědné srovnání nepochybně zajímavé a literárněhistoricky poučné, nikoli však určující nebo rozhodující. Teprve v hotovém, uceleném literárním tvaru by bylo možno s plnou odpovědností určovat vlivy a působení tvarů jiných. Více než kde jinde by podobné zkoumání literárního fragmentu mělo zde formu pátrání po jednotlivých izolovaných podobnostech nebo shodách. To, co zde uvedl Szykowsky jako analogie s polskými vzory, je spíše jen ohlaselem Máchovy hojně polské četby než skutečným vlivem, který by zasáhl i do vnitřní stavby díla.

A nadto u Máchy, o němž je známo, že se programově chtěl stát českým Waltrem Scottem, je už tím dána směrnice, kde je třeba hledat jeho vlastní a základní vzor. čímž ovšem není vyloučeno, že znal i historické romány Niemcewiczovy, stejně tak jako populární historické obrázky Siemienského *Wieczory pod lipą*.² Při Máchových velmi dobrých znalostech polštiny a jeho mimořádném zájmu o polskou literaturu je to dokonce pravděpodobné. Ale stejně pravděpodobné je také, že si Mácha, jestliže skutečně znal Niemcewiczovu historickou prózu, rovněž uvědomoval Niemcewiczovu závislost na Scottovi právě proto, že sám Scotta dobře znal a snažil se jej napodobit.

Teprve když polská historická próza vyrůstá ze závislosti na cizích vzorech, když sama dosahuje úrovně světové v dílech originálních a typicky polských, teprve pak vznikají skutečné předpoklady pro pronikavější vlivy na literatury cizí, mimo jiné také na sousední a příbuznou literaturu českou. V druhé polovině 19. a na počátku 20. století vytvářejí se zdánlivě velmi příznivé podmínky pro vliv polské historické prózy na českou, když nejproslulejší polský historický romanopisec Henryk Sienkiewicz se stává nejpobulárnějším a nejčtenějším polským autorem v českých zemích vůbec. Všechna jeho významnější díla jsou překládána do češtiny brzy potom, co vyšla poprvé v Polsku; některá i několikrát po sobě různými překladateli. Světový úspěch děl Sienkiewiczových je dalším faktorem, který by měl posílit účinek a ohlas jeho prací v české literatuře 19. a 20. století.

Přesto však nutno konstatovat zajímavý jev, že Sienkiewiczův vliv na českou historickou prózu v době jejího velkého rozmachu v 19. století je nepatrný, je-li vůbec jaký. Největší český historický romanopisec Alois Jirásek se vyvíjel zcela nezávisle na Sienkiewiczovi a s ním souběžně a sám kategoricky popřel domněnky, že v některých jeho pracích jsou stopy Sienkiewiczových nebo vůbec polských vlivů. Rovněž i sami někteří polští literární vědci (např. V r t e l - W i e r c z y ŋ s k i, nejnověji Jerzy Ś l i z i ŋ s k i) vyvrátili starší názory o domnělých polských vlivech u Aloise Jiráska, jak bude uvedeno podrobněji dále.

U Zikmunda Wintra již sám zcela originální způsob tvorby, polským historickým románům a povídkám naprosto nepodobný, vylučuje jakýkoli polský vliv.

U Václava Beneše Třebízského není Sienkiewiczův vliv možný již z důvodů ryze chronologických. Třebízský umírá r. 1884, tedy ještě předtím, než vznikají vrcholná díla Sienkiewiczova. Před rokem 1884 vyšel pouze román *Ohněm a mečem* (1883) jako první část slavné *Trilogie* a do češtiny byl přeložen poprvé r. 1887. Zato by u Třebízského byly dobře možné vlivy J. I. Kraszewského, jehož díla se k nám dostávají v četných českých překladech už od roku 1852. Kraszewskému se Třebízský podobá i časovým rozpětím svého díla, v němž stejně jako Kraszewski chtěl zachytit výjevy z dějin své vlasti od nejstarších dob až po dobu současnou. Třebízského spojuje s Kraszewským vedle mimořádné tvůrčí plodnosti i jeho živý zájem o venkov a selský

lid; u obou autorů přerůstá v mnoha partiích jejich díla próza historická ve vesnickou (srov. např. jen proslulé Kraszewského práce *Chata za vsí*, *Ulana* a Třebízského sbírku *Pod doškovými střechami*). Také nedostatky mají oba autoři podobné; především nedostatečnou ještě schopnost vystihnout kolorit doby, což je pochopitelné při značném chvatu, s jakým svá díla psali, při dosti povrchních znalostech historické i kulturně historické materie a zejména při neobyčejně rozsáhlém časovém záběru, když u obou se setkáváme s historickými obrazy od dávnověku až do 19. století.

Přesto však jsou polské vlivy v díle Třebízského velmi nepravděpodobné. Stejně jako u Tyla nejsou ani u Třebízského žádné doklady vztahů k Polsku nebo zájmů o Polsko. Pokud jsou zde jisté podobnosti s Kraszewským, byly s největší pravděpodobností výsledkem samostatného vývoje, a to ani ne tak z podobných politicko-sociálních předpokladů, které jsou u obou autorů odlišné, jako spíše z podobných uměleckých záměrů i z podobných podmínek jejich spisovatelské práce.

Alois Jirásek mohl z Kraszewského, jehož si vážil a v mládí rád četl, načerpat nanejvýš jisté tvůrčí podněty pro své dílo, jak o tom bude řeč ještě dále.

Jirásek podobně jako Kraszewski pojal plán literárně umělecky zobrazit nejslavnější a nejvýznamnější epochy z národních dějin a není vyloučeno, že zde naň působil i přímý příklad Kraszewského. Avšak i v kladném případě by to mohl být jen faktor druhotného rázu, neboť Jirásek by byl nepochybně dospěl k svým velikým historickým obrazům i bez své znalosti Kraszewského. Příklad slavného již a populárního romanopisce, který oslavoval v rozsáhlém díle minulost svého národa, mohl však podpořit zájmy a ambice mladého studenta, prodchnutého horoucí láskou k rodné zemi i k rodnému lidu.

O Jiráskovi bylo dlouhou dobu a dosti obecně rozšířeno klamné mínění, že v jeho díle jsou vlivy polské, mimo jiné též Sienkiewiczovy. Vznikalo to nepochybně již ze samého faktu, že u dvou sousedních národů zde byli dva významní spisovatelé, pěstitelé stejného žánru, při čemž se starší z nich a pověstí již světové, mohl při povrchním pohledu a letném srovnání jevit jako vzor svého mladšího vrstevníka.

Koncem let dvacátých šířil názor o polském vlivu na Aloise Jirásku hlavně polský literární historik a slavista Jan Magiera, jinak dobrý znalec české a slovenské literatury, velký přítel českého národa, ctitel české kultury a její pilný a záslužný popularizátor v Polsku.³ Od něho přejali tento názor i jiní. Uváděly se přitom především některé Jiráskovy práce s polskými motivy, zejména *Maryla*, která vyšla v Polsku poprvé až r. 1928 v překladu Julie Dutkowské-Fischerové.⁴

Ze 6. února 1928 pochází také Jiráskův dopis Dutkowské-Fischerové, v němž Jirásek rozhodně odmítl Magierovu domněnku o Sienkiewiczově vlivu:

„Díky také za číslo „Prawdy“ s úvahou o Maryle. Úvaha ta mne velmi zajímala, dovoluji si však upozorniti na to, v čem se pan Mgr. mylí. Sienkiewicz neměl na mne žádného vlivu vůbec, také ne při Maryle. Tu jsem psal před 40 léty, r. 1884, kdy jsem ze Sienkiewiczze neznal nic; ani jsem snad o něm nevěděl. Kde p. Mgr. ty „odblyski“ ze Sienkiewiczze vycítil, nevím.“⁵

Vliv Sienkiewiczův na Jirásku se shledával především v jistých analogiích motivických (např. únos Maryly u Jiráska a únos Olenky v Sienkiewiczově *Potopě*) a v postavách (např. se srovnávala Maryla s Basiou v *Panu Wołodyjowském*).

Již Vrtel-Wierczyński však upozornil, že chronologie vzniku obou velkých historických románů Sienkiewiczových a Jiráskovy *Maryly* vliv a priori vylučuje.⁶ *Maryla* byla napsána v letech 1884–1885, zatímco *Potop* vyšla teprve r. 1886 a *Pan Wołodyjowski* dokonce až v letech 1887–1888. Kromě toho označuje Wierczyński uváděné podobnosti samy jako slabé.

Na základě konstatování Wierczyńskiego a vlastního prohlášení Jiráskova podrobil pak nejnověji Jerzy Śliziński (*Z korespondencji Alojzego Jiráska*

z *Polakami*, str. 24–25) zásadní revizi domněnku o polských vlivech na Jiráskovu tvorbu, až donedávna v Polsku značně rozšířenou, a dochází k názoru, že přes Jiráskovo polonofilství, přes jeho vřelý vztah k Polsku a k Polákům a četné polské motivy v jeho díle nelze mluvit o přímých polských vlivech na Jiráskovu historickou prózu. O Sienkiewiczově vlivu praví přímo, že je buď zcela nepatrný nebo vůbec žádný. Na základě uvedeného již autorova zcela jednoznačného prohlášení je však možno i první alternativu Šliziňského vyloučit a říci s plnou odpovědností, že Sienkiewicz neměl na Jiráskovo dílo žádný vliv.

Magierův omyl vyplynul jednak z povrchního zkoumání, jednak z neznalosti základních principů vědeckého srovnávacího studia. Nebral zřetel na zcela rozdílné ideové zaměření díla Sienkiewicze, na rozdílné třídní prostředí, z něhož oba vyšli, ani na různý umělecký záměr obou autorů. Dal se svěsti pouhým zevním faktem, že Jirásek v některých svých dílech (*Maryla*, *Ráj světa*, *Host*, *Sobota*, *Těvská hranice*, *Dubno* aj.) zpracovává částečně polskou tematiku a že stejně jako Sienkiewicz je vynikajícím historickým romanopiscem, aby hned schématicky a paušálně hledal „vlivy“ a viděl je i tam, kde vůbec nejsou. Kdyby si byl Magiera blíže všiml jen zcela odlišné tendence většiny prací Sienkiewiczových a Jiráskových, bylo by mu hned podezřelé, že by český mistr, typ spisovatele důsledně lidového, čerpal z díla autora šlechtického původu i jasně šlechtické ideologie, v jehož historických románech s výjimkou *Křížáků* příslušníci lidových vrstev hrají jen úlohu statistiků.

Je cenné, že sám Magierův krajan Šliziński na jeho omyly upozornil a velmi dobře vystihl zásadní rozdíly v ideologii a technice děl Sienkiewiczových a Jiráskových. Správně také zdůraznil, že tyto zásadní rozdíly jsou podmíněny především rozdílným třídním původem obou spisovatelů:

„Można natomiast stwierdzić w twórczości pisarzy zasadnicze różnice wynikające głównie z ich różnego rodowodu społecznego.“
(Z korespondencji ..., 24.)

A dále praví:

„Utworky Jiráska nie są tak barwne jak powieści Sienkiewicza, wiernej może natomiast oddają tło historyczne. Bohaterami Sienkiewicza są najczęściej rycerze pełni kawalerskiej fantazji, opromienieni sławą zwycięstw; u Jiráska natomiast bohaterem jest lud czeski. Chociaż więc w dziele *Wśród prądów* (*Mezi proudy*) oraz we wspaniałym eposie prozą *Przeciw całemu światu* (*Proti všem*) główną postacią jest wódz husytów Jan Žižka, jednak właściwym bohaterem jest lud, a Žižka pozostaje tylko wykonawcą jego woli i dążeń. Žižka nie jest rycerzem w romantycznym tego słowa znaczeniu, lecz „bożym wojownikiem“ walczącym o nowy ład społeczny. W powieści *Psiogłowcy* (*Psohlavci*) bohaterem jest lud chodzki walczący o swoje stare prawa, zaś Jan Sladký-Kozina jest tylko jednym z jego przedstawicieli) jest jego rzecznikiem. Tylko lud budzący się z wiekowego letargu jest bohaterem eposu o odrodzeniu czeskim (*F. L. Věk i U nas*).“
(Z korespondencji ..., 24.)

Šliziński (o. c., str. 25, pozn. 36) také uvádí — poněkud nepřesně ovšem — že Jaromír Borecký prý ve své obšírné monografii o Aloisu Jiráskovi objevuje jisté vlivy Malczewského. To je značně přehnáno. Ve skutečnosti Borecký píše pouze toto:

V „Maryle“, jako dříve v „Hosti“, projevil se Jiráskovy sympatie polské. Vůlba jména připomíná Malczewského „Marii“.⁷

Poněkud jiná je otázka vztahu Mickiewicz — Jirásek, které nejen polský Magiera, ale i náš Antonín Procházka věnuje podrobnou studii.⁸

Jirásek sám souvislost s Mickiewiczem zcela nepopřel. V připomínkách, zaslaných Antonínu Procházkovi k uvedenému článku a přetištěných Procházkou v *Doslovu* na konci článku (l. c., 132–124), přiznává Jirásek, že Mickiewicz čel, a nejednou, a že *Pan Tadeáš* mu byl a je

obzvláště milý, a připouští, že leccos z jeho ovzduší možná vycítit v *Maryle*. Ale zdůrazňuje, že „není možná srovnávat tak, jako že Duchovec, toť sudí Soplíca, Eufemie, toť Telimena, Tiburcí = Horeško“. Modelem k Tiburocímu byl Jiráskovi podle jeho vlastního vyjádření sedlák sudí u Litomyšle, jemuž za jednoho z jeho sporů znetvořena tvář; dobově přestrojen se dostal do *Maryly*. Nadpisů kapitol užíval Jirásek už před *Marylou*; skládaje nadpisy v *Maryle* neměl na mysli nadpisy zpěvů *Pana Tadeáše* — látka sama je dala i jejich tón. Co šafář povídá o hojnosti a úrodě, není z *Pana Tadeáše*, je to Jiráskovo beletristické rozvedení zprávy *Starých letopisů*, že za správcovství pana Jiříka z Poděbrad bylo všeho hojnost a jak bylo lacino. Ostatní líčení podle Jiráskova výslovného zdůraznění je z autopsie. Sporů o dědictví a pozemky je, jak Jirásek podotýká, i v jiných beletristických knihách dosti; Jiráskovi byly podnětem majetkové a právní poměry po husitských válkách. Mncho z líčení právníckého života a staročeského soudu je z Brandla. Popis tvrzí v *Maryle* zakládá se na práci Sedláčkově, tak jako ledacos v líčení zemanského života u nás.

Jiráskovy připomínky a poznámky z konce let dvacátých, tedy z doby, kdy jeho literární dílo je prakticky už ukončeno, mají zásadní význam pro otázku eventuálních cizích vlivů v jeho historické próze. Jirásek zde sám, stejně jako v dopise Dutkowské-Fischerové, zaujal jasné stanovisko k této otázce.

V dopise Dutkowské-Fischerové Jirásek striktně odmítl možnost jakéhokoli Sienkiewiczova vlivu, v připomínkách k článku Procházkové vyvrací bod za bodem pracně snesené zdánlivé doklady o domnělém vlivu Mickiewiczově a dovozuje, jak všechny tyto předpokládané cizí „vlivy“ jsou z domácích pramenů nebo z autopsie. Oba dokumenty se týkají sice jen *Maryly*, ale jejich platnost se dá rozšířit na celé Jiráskovo dílo, neboť nejsou-li cizí vlivy v *Maryle*, nejsou tím spíše ani v ostatních pracích Jiráskových.

Je proto možné právem odmítnout i domněnku o vlivu Kraszewského na Jiráskovo dílo, jak naznačil už Milan Kudělka v recenzi Šliziňského knihy, kde píše: „Srovnání Jiráska s Kraszewským nebude však rovněž na místě ani nebude užitečné.“⁹

Kudělka zde naráží na Šliziňského poznámku, zda by nebylo snad oprávněnější místo se Sienkiewiczem srovnávat Jiráska s Kraszewským.¹⁰ Šliziňski nemluví ovšem vůbec o vlivech, ale ani prostě srovnání Jiráska s Kraszewským, jak to dělá např. Zdzisław Dębicki,¹¹ není vhodné, neboť jde o dva zjevy literární umělecky nesusměřitelné. Kraszewski je autor talentu jen průměrného a jeho neobyčejně rozsáhlé dílo je jak po stránce historické věrnosti, tak v uměleckém zpracování hodnoty značně nestejně. Jirásek předčí Kraszewského nejen hloubkou a věrohodností svého realistického zobrazení minulosti a psychologickou pravdivostí svých postav, nýbrž i vytříbeným jazykem, dosvědčujícím mistrovské zvládnutí výrazových prostředků rodné řeči do nejsutlnějších detailů; to všechno se ve vrcholných Jiráskových dílech kloubí v jednotlité literární tvary takové umělecké vyváženosti a vyzrálé krásy, jaké Kraszewski ani ve svých nejlepších pracích nedosáhl. Pro ideovou nepevnost, kolísavost a nedůslednost nelze Kraszewského, jak se někdy činí, srovnávat s Jiráskem ani z hlediska lidově výchovného významu.

Kraszewski mohl, jak už uvedeno výše, dát Jiráskovi nanejvýš jisté tvůrčí podněty, a to podněty jen ryze všeobecného charakteru.

Šliziňski ostatně sám výslovně zdůrazňuje, že u spisovatele tak originálního, jako je Alois Jirásek, nelze mluvit o vlivech v běžném slova smyslu, že však obliba polské kultury se projevuje v podobě mott a citátů, dále v některých historických motivech a v četných postavách Poláků v Jiráskově díle. Označení „český Sienkiewicz“ chápe Šliziňski jen jako metaforu, jako označení faktu, že Jirásek má pro českou literaturu podobný význam a že je mezi českými čtenáři stejně oblíben a milován jako v Polsku Henryk Sienkiewicz.

Jinak, a myslím správněji, formuluje svůj názor na Jiráskův poměr k polským spisovatelům Henryk B a t o w s k i.¹² Vyslovuje domněnku, že na tvorbu

Jiráskovu a na její zaměření působila již v mladých letech mimo jiné četba Mickiewicze a Kraszewského.

To je možné a je to ve shodě s tím, co tu bylo naznačeno o jistých podnětech, které mohly zejména za studentských let, a možná i později, podpořit a snad i jistým způsobem usměrnit Jiráskovu náklonnost k tvůrčí spisovatelské práci.

Jirásek v 1. svazku knihy *Z mých pamětí* uvádí mezi svými oblíbenými autory též řadu spisovatelů polských, Brodzińskiego, Syrokomlu, Słowackého, Korzeniowského, Siemieńskiego, Czajkowského, Rzewuského, a také ovšem Mickiewicze a Kraszewského.¹³ Poznámku Batowského je nutno chápat tak, že díla Mickiewiczova a Kraszewského byla Jiráskovi mimo jiné pobídkou k vlastní tvorbě, že posilovala jeho zálibu v minulosti a živila jeho touhu literárně umělecky zobrazit významné epochy z dějin vlastního národa. Domnívám se, že dost významným podnětem z polské strany mohl být pro mladého Jiráska zejména velkolepý plán Kraszewského, zobrazit v rozsáhlém románovém cyklu v časové posloupnosti celé polské dějiny.¹⁴ Jsou doklady, že Kraszewského osobnost Jiráska zajímala. V 1. části *Z mých pamětí* vzpomíná, jak jednou jako chlapec asi dvanáctiletý viděl ve výletním místě Hvězda na Broumovsku neznámého Poláka, v němž se později podle podobizny domníval poznat Kraszewského.¹⁵ Roku 1907, když sbíral materiál pro své *Bratrstvo* a studoval k tomu účelu i teritorium polské v polsko-slovenském pohraničí, poznamenal si v zápiscích z cesty¹⁶ jako jednu z pozoruhodností, že viděl pamětní desku J. I. Kraszewského u Zakopaného (Dolina Kościeliska).

Srovnávat vlastní umělecká díla Jiráskova s díly Kraszewského ovšem nelze z důvodů již zevrubně uvedených, stejně jako nelze vážně uvažovat o vlivech Kraszewského na Jiráskovu tvorbu, nemáme-li na mysli zmíněné již podněty z četby, které u začínajícího spisovatele mohly do jisté míry ovlivnit jeho umělecké záměry.

To nemění, rozumí se, nic na faktu, že Alois Jirásek patřil k našim největším polonofilům. Ze všech slovanských národů mu Poláci byli nejbližší, vztahy k nim byly nejhojnější a nejvřelejší, polské literatuře věnoval Jirásek již od mládí velkou pozornost. Mezi cizími oblíbenými jeho spisovateli zaujímají Poláci přední místo a také četné polské postavy a motivy v jeho díle dosvědčují jeho sympatie k Polsku.¹⁷

Jirásek sám se prohlásil za polonofila a horlivého vyznavače vzájemnosti česko-polské v dopise Julii Dutkowské-Fischerové ze dne 19. prosince 1927, kde píše:

„Obzvláště by mne těšilo, kdyby se splnilo, co píšete, že kniha o Maryle bude dobře působit mezi Vašimi krajany pro lepší poznání a shodu českopolskou. Jsem shody té horlivým vyznavačem jako od své mladosti vřelým milovníkem slavného polského písemnictví.“¹⁸

Je zajímavé, že Bronisław Ćirlić¹⁹ považuje za svého druhu polonicum Jiráskovy *Psohlavce*, neboť Chodové jsou podle jeho názoru původu polského. Odvolává se přitom mimo jiné na Pavla Stránského ze Zap, který žil jako pobělohorský emigrant přes deset let v Toruni²⁰ a který ve spise *Res publica Bojema* z r. 1634 považuje Chody za potomky Poláků, usídlených knížetem Břetislavem r. 1039 v jihozápadních Čechách v lese Černíně. Proti tomu Jindřich Vančura tvrdí, že onen les Černín nebyl v okolí Domažlic, ale u Berouna.²¹

Na základě uvedených okolností a dokladů je možno závěrem odpovědět na otázku, zda na Jiráskovo dílo působily přímé polské vlivy, jednoznačně záporně. Lze připustit nepřímý vliv Mickiewiczův na atmosféru některých prací, zvláště

Maryly, z podvědomé reminiscence na Jiráskovu oblíbenou četbu z mládí i podnětné působení Kraszewského příkladu na Jiráskovy umělecké a národně uvědomovací plány. Domněnku o Sienkiewiczově vlivu na Jiráskovu tvorbu je však nutno naprosto odmítnout.

Naproti tomu projevily se polské vlivy u některých méně významných českých historických romanopisců. Tak zejména nalézáme pronikavý vliv Henryka Sienkiewicze v díle Jiráskova moravského pokračovatele Josefa Františka Karasa.

Již v době před první světovou válkou se najdou stopy polských vlivů u Františka Slámy, slezského buditele a prvního historického romanopisce, který zpracovával historii opavského a těšínského Slezska. Sláma psal svůj první historický román ze Slezska, *Pán Lysé hory*, ke konci let osmdesátých, když působil v Těšíně. Byl zde tedy v přímém kontaktu s polským prostředím, neboť Těšín byl již tehdy městem s obyvatelstvem z větší části polským. Román se i tematicky stýká s polskou slovesností, neboť pověst o Ondrášovi je stejně živá v polské ústní slovesnosti a umělé literatuře jako v české.

Četná polská zpracování básnická i prozaická (Emanuel Grim, Adolf Fierla, Paweł Kubisz, Zofia Kossak-Szczucka, Gustaw Morcinek aj.) dosvědčují velikou popularitu této nejkrásnější slezské pověsti i na teritoriu polském.²² Svým původem je to ovšem pověst česká a také Sláma čerpal převážně z českých pramenů (ze soudních spisů těšínských a hukvaldských, z lidových pověstí a zkazek). Polským pramenem byly Františku Slámovi s největší pravděpodobností jen pověsti o Ondrášovi, které ve formě románového životopisu zpracoval učitel Robert Zanibal, působící v Koňské u Třince, pod názvem *Ondraszek, dowódca zbójców*.²³ Tak se aspoň domnívá Boh. Vašek v dopise Č. Ostravickému, nedatovaném, ale pravděpodobně z r. 1902.²⁴

V románě je však ještě jedna věc, svědčící o pravděpodobném vlivu polském. Je to výborná postava komického hrdiny Targalíka, který chvástavým vychloubačstvím zastírá zaječí zbabělost. Tato rázovitá figura, sršící bodrým humorem a upoutávající čtenáře přirozenou, neodolatelnou komikou, má mnoho nápadně podobného s nesmrtelným Sienkiewiczovým Zagłobou, jednou z hlavních postav proslulé *Trilogie*. Je velmi pravděpodobné, že Slámovi byl pro Targalíka předlohou onen skvělý typ šlechtického bezzemka a příživníka, i když ovšem Targalík je ze zcela jiné společenské třídy. Pravděpodobnost Sienkiewiczova vlivu je tím větší, že pro takové povahové rysy, jaké dal Sláma svému chlubitvému hrdinovi, nenašel naprosto žádný podklad v lidové tradici.

Právě v době, kdy Sláma sbíral materiál k svému prvnímu historickému románu, vychází u nás v letech 1887–1890 poprvé slavný Sienkiewiczův román *Ohněm a mečem* v překladu Coelestina Friče. Tak česká veřejnost poprvé poznala svéráznou postavu pana Zagłoby. Román vzbudil velkou pozornost a lze považovat za jisté, že jej se zájmem četl také Sláma, který po řadu let působil v česko-polském pohraničí, měl kladný poměr k polské kultuře a jako spisovatel, který sám měl v úmyslu stát se historickým romanopiscem, zajímal se nepochybně také živě o historickou beletristiku naši i cizí. Jeho poslední a nejlepší historický román *Zbojníci*, psaný r. 1916, dosvědčuje, jak silně působil na Františka Slámu v pozdější fázi jeho literární tvorby též Alois Jirásek.

Jinak však než v postavě Targalíkově se vliv Sienkiewiczův v Slámově románu ani v další jeho tvorbě nijak neprojevil. Je nesporné, že zde jde jen o analogii zcela povrchní, o pouhé převzetí zevních povahových rysů výrazné komické postavy, která v českém prostředí dostává zcela jinou třídní příslušnost i funkci a ideologické zaměření přímo opačné než u polského vzoru.

Tendence Slámova díla je diametrálně odlišná od záměrů Sienkiewiczových, je vyhraněně antifeudální; hlavní hrdina Ondráš se v Slámově podání ve shodě s ústní slovesností stává přímo symbolem protipanského boje utlačovaných a vykořisťovaných nevolníků.

Lze tedy míti za to, že Sláma si ze Sienkiewiczze vzal pouze vzor pro svého Targalíka, jinak však polským romanopiscem ovlivněn nebyl. Jeho vášnivý příklon k lidu a odpor k pánům to již a priori (stejně jako u Jiráska) vylučoval.

U Josefa Františka Karasa proniká však Sienkiewiczův vliv často až do vlastní struktury prací, zejména ve velikých historických románech. Míra toho je ovšem nestejná.

S výjimkou dvou rozsáhlých románových prací, u nichž je to dáno okolnostmi zvláštními,²⁵ jak bude vyloženo dále, nezasahuje zpravidla Sienkiewiczův vliv do významové, tj. ideové a emocionální oblasti Karasových děl. Nuzně živořící spisovatel, který většinu svých románů a povídek psal v bídné chalupě v zapadlém horském údolí u Hutiska na moravském Valašsku a tvořil mnohdy s horečným chvatem, aby vydělal sobě i své rodině na holé živobytí, byl ještě nesmiřitelněji zaujat proti feudálním pánům a jejich přísluhovačům než dobře situovaný Sláma. Antagonismus mezi panskými vykořisťovateli a zbídačenými masami nevolného lidu je v Karasově díle vyhrocen do nejostřejšího kontrastu. Milost v jeho očích našla, stejně jako u Jiráska, jen zemanská šlechta česká, která v době husitské šla s lidem a dala své vojenské zkušenosti do služeb společného boje proti bezchlednému magnátstvu a všemocné církvi. Jestliže pak v románě *Hasnoucí půl-měsíc* — v rozporu se svou dosavadní koncepcí — Karas jako kladné typy zobrazil šlechtické hrdiny ze 17. století, je to jen doklad, jak silně zde podlehl Sienkiewiczovu vlivu, když podle jeho nesmrtelných typů vlasteneckých polských šlechticů vytvořil i své hlavní postavy.

Jinak však se vliv Sienkiewiczův projevuje u Karasa převážně jen v oblasti formové, částečně i tematické. Jazykem a slohem svých historických románů a povídek snažil se Karas napodobit spíše Aloise Jiráska a byl proto některými našimi literárními historiky ne zcela právem označován za pouhého epigona nebo žáka Jiráskova.²⁶

Naproti tomu až Bedřich Slavík upozornil na silný vliv Sienkiewiczův, který — podle jeho názoru — lze sledovat v nejlepších partiích Karasova díla.²⁷ Není to vždy pravda. Román *Do čtyř artikulů*, jehož některé postavy i výjevy jsou přímou parafrází Sienkiewiczových *Křížáků*, patří mezi nejslabší práce Karasovy. Jinde však — a v tom má Slavík pravdu — zasahuje Sienkiewiczův vliv příznivě Karasovu tvorbu a lze jej sledovat především v syžetu a kompozici. Stejně jako Sienkiewicz má Karas zálibu v romantickém, dobrodružném ději, v němž důležitými prvky jsou náhlé přepady, tajné útoky, odvážné přechody nepřátelským územím, slídění v přestrojení atd., dále v napínavých zápletkách, intrikách, v rušných davových a bitevních scénách, kde řinčí zbraně a září barevné kroje. Stejně si libuje Karas i v markantně odlišených postavách, ostře řezaných tvářích a komických figurách, často až do grotesknosti překreslených. Na rozdíl od Sienkiewiczze nepocházejí však jeho nejlepší postavy z řad šlechty a slavných válečníků, nýbrž — a v tom je zase příbuzný s Jiráskem a se Slámou — z lidu. Mistrovsky oživuje Karas zvláště postavy starých zjizvených žoldněřů, zešedivělých ve vojenských službách různým pánům, znamenitě dovede vystihnout jejich drsné způsoby, halasné vychloubačství a obhroublý humor. Stejně dobře se mu daří i typy hladových vesnických kantorů a bezpráv-

ných nevolníků, zvláště rázovitých horalů, k nimž v protiklad postavil chladně nelítostné magnáty, naduté vrchnostenské úředníky a surové dráby jako odrodilce z lidu, před pány ponížené, ale k lidu hrubé a kruté. V tom stojí přímo proti Sienkiewiczovi, který ve většině svých historických románů glorifikoval šlechtu jako jádro národa a sobecké magnáty nejednou vyličoval přímo jako obětavé *defensory patriae* a jejich postavy zobrazoval někdy přímo v nadlidských dimenzích legendárních bohatýrů (srov. např. jeho nerealistické a nehistorické podání knížete Wiśniowieckého v románě *Ohněm a mečem*).

Je zde třeba ovšem uvážit též rozdílné třídní složení obyvatelstva v Polsku a v českých zemích i značně odlišnou úlohu šlechty v Polsku a u nás v 16. až 18. století.²⁸ Karas by v tomto ohledu ve většině svých prací nebyl mohl následovat svůj veliký polský vzor, ani kdyby nebyl celým svým životem, svými osudy a dílem člověkem tak typicky lidovým. V českých zemích, zejména pak na severovýchodní Moravě a ve Slezsku, jejichž historii Karas nejčastěji a také nejzdařileji beletristicky zpracovával, byly poměry v mnohém ohledu zásadně jiné než v sousedním Polsku. Zde nebyla jako v Polsku početná drobná a střední šlechta, a to šlechta národní, vlastenecká, která je v Polsku ještě v 16. století těsně spjata s lidem, pracuje s ním na polích ve společenství téměř patriarchálním a má s ním mnoho společných zájmů, radostí i strastí. V chudých, těžce zkoušených horských krajích severovýchodní Moravy a těšínského Slezska by byl ani nemohl vzniknout takový utěšený obraz idylického šlechtického života, jaký se v Mickiewiczově světově proslulém eposu stal arcidílem a nejnárodnějším literárním výtvozem celé polské literatury. V těch částech našich zemí, o nichž Karas nejčastěji psal, byla šlechta v naprosté většině nečeská, poddanému lidu cizí jazykem i způsobem života, její poměr k domácímu selskému obyvatelstvu byl lhostejný, ne-li přímo hluboce opovržlivý.

Proto ani žádný z Karasových románů se nemohl stát oslavou šlechty jako jádra národa, jak tomu bylo u Sienkiewiczze. Sienkiewiczův názor, ač v podstatě nesprávný, má přece jisté oprávnění a realistický základ v polských společenských poměrech, kde drobná a střední šlechta až do poslední třetiny 16. století byla nejpokrokovější a kulturně nejaktivnější vrstvou obyvatelstva. V našich poměrech by ovšem takové pojetí šlechty, zejména pro 16. a 17. století, postrádalo jakéhokoli reálného podkladu.

Karas si ze Sienkiewiczze vzal to, co ho u něho nejvíce zaujalo a co bylo možno bez násilnosti a s prospěchem aplikovat i na specificky českou tematiku: dobrodružnost a napínavost, markantnost postav a barvitost scén, sugestivnost líčení, dynamičnost i horoucí, často až exaltovanou lásku k vlasti.

V českých zemích jde šlechta s lidem jen v období předhusitském a husitském; tehdy však jde o hnutí svou podstatou i iniciativou lidové, jemuž se drobná zemanská šlechta, znalá vojenského řemesla, staví do čela.

Avšak Karasovou doménou není husitská doba, ačkoli také z ní napsal několik románů a povídek. Jsou to však jeho práce nejslabší. Zde se skutečně jeví jen jako epigon, jako mělký přeorávač rolí již zpracovaných, ze kterých jeho veliký předchůdce Alois Jirásek dovedl vytěžit nepoměrně více.

Tak např. ani silný, do všech oblastí pronikající vliv Sienkiewiczův ve velkém husitském Karasově románě *Do čtyř artikulů*²⁹ nemohl pozdvihnout úroveň práce, která tematicky, jazykově a stylisticky navazuje ovšem také na Jiráska. Na rozdíl od jiných Karasových sienkiewiczovských románů nejde zde o zúrodnu-

jící vliv v pravém a kladném smyslu slova a o jeho tvůrčí využití; jsou to spíše jen imitace a mechanická přejetí, často nevhodně a kompozičně neorganicky vřaděná do základní jiráskovské osnovy. Zatímco jinde, zejména v *Ondru Fol-týnovi* a v *Hasnoucím púlměsíci*, dovedl Karas vliv Sienkiewiczův i Jiráskův přirozeným a vhodným způsobem tvořivě zpracovat, zde se mu to nepodařilo — vznikl jen jakýsi literární bastard mezi Sienkiewiczovými *Křížáky* a Jiráskovým *Proti všem*.

Karas zde mohl následovat Sienkiewicze i v oblasti ideově emocionální, když Sienkiewicz v *Křížácích* oslavuje hrdinný boj Poláků proti německým násilníkům. Ale nic užitečného tentokrát z toho u Karasa nevzešlo, naopak, vedlo to k nesprávně jednostrannému zdůraznění protiněmeckých složek husitského hnutí a tím zkreslení jeho pravé třídní podstaty

Podobnosti se Sienkiewiczovou mohutnou historickou freskou jsou nápadné, vcelku primitivní, někdy i nelogické. Např. zraněný sedlák, který se objeví na počátku Karasova románu, je zřejmě pouhou napodobeninou sedláka v *Křížácích*, který ukazuje Jurandovi cestu do Szczytna. Zatímco však Sienkiewiczův sedlák je významným kompozičním prvkem a jeho postava je v plném souladu s celkovou ponurou situací scény, je sedlák u Karasa jen zbytečnou epizodickou figurou, která do děje nijak nezapadla, s níž si autor neví rady a již nechává zase bez účelu zmizet.

Oba hlavní hrdinové Karasovy knihy, starý šlechtic Cestka z Myčic a mladý Bavor z Pernštýna, kteří spolu přijíždějí do předhusitské Prahy a besedují tam s pražskými měšťany v malebné krčmě, stejně jako Mačko z Bogdańca a mladý Zbyszko v hospodě v Tyńcu s krakovskými měšťany, jsou věrnými českými protějšky svých polských vzorů. I dřívější osudy pana Mačka a pana Cestky jsou podobné. Mačko o sobě vypráví:

„Hej! jeszcze za czasów wojny Grzymalitzcyków z Nałęczami spalili nam do cna nasz Bogdaniec, tak że jeno stary dom ostał, a co było, pobrali, służebni zasie uciekli. Została goła ziemia, bo i kmiecie, co byli w sąsiedztwie, poszli dalej w puszcze.“ (Kryżacy I, Warszawa 1948, 3.)

A o panu Cestkovi se v Karasově knize říká:

„Ves Myčice na Plumlovsku spálil nepokojný sused, i zemanský dvorec lehl popelem a podaní se rozběhli do světa, ves byla do gruntu zpustošena, pole, neorána, zanikla, a kde před časy ves byla, nyní už bujel mladý hvozd.“ (Do čtyř artikulů, Praha 1915, 17.)

Podobných parafrází je v knize celá řada. Pan Cestka je kromě toho přímo spojen s polským prostředím; přijíždí od Grunwaldu, kde bojoval po boku Poláků ve slavné bitvě s křížáky. Tím je dáno i přímé časové, tematické a ideové spojení se Sienkiewiczovým románem. Tvořivě na Sienkiewicze navázat dále zde však Karas nedokázal, utkvěl jenom na sérii zevních analogií a některých dalších přejatých postavách.

Souboj Zbyszka a jeho sluhy s křížáckým hodnostářem a jeho žoláněm má dokonalou obměnu v souboji českých šlechticů s dvěma Němci. V obou případech je zpupnému a provokujícímu hlavnímu soupeři utato pravé rameno. Únos něžné Danuše v *Křížácích* má obdobu v únosu neměně něžné Svatavy u Karasa. Závěrečný boj pana Bavora s Němcem Gerštorfem v bitvě na Vítkově hoře, kdy konečně mladý hrdina Karasova románu se mstí na únosci své nevěsty, je parafrází zcela analogického závěrečného boje pana Mačka z Bogdańce s Kunonem z Lichtensteinu v bitvě u Grunwaldu. V obou případech jde o odvetu za staré krivdy a příkoří, o pomstu na protivnících, kteří dlouho unikají spravedlnosti, posléze jsou však dopadení v poslední fázi veliké bitvy.

Z přejatých postav je nejpozoruhodnější mladá, půvabná paní Ofka, která nebojácně chodí po hlubokých středověkých hvozdech českých s kuší a tesákem a chladnokrevně zápasí s dravou zvěří. Je to postava ojedinělá v tradici české historické prózy a její souvislost se Sienkiewiczovou Jagieňkou je nesporná. Ale zatímco Jagieňka je jednou z nejlepších Sienkiewiczových ženských postav, postavou neobyčejně životnou a s vrcholným uměleckým mistrovstvím charakterizovanou, zůstala paní Ofka jenom jejím bezbarvým odrazem, postavou psychologicky nepravdivou a neorganicky zasazenou do jiného prostředí, než bylo to, v němž se tak přirozeně pohybovala nezkratná a neohrožená, ale přitom svým nenapodobitelným způsobem jemná a cudná Jagieňka. Karasova snaha vytvořit za každou cenu obdobu Jagienky je až příliš zřejmá a vyznívá násilně. Mnohem lepší je groteskní epizodická figura prohnaného potulného mnicha, pro něhož vzorem byl Sienkiewiczův Sanderus. Tu je Karas plně ve svém živlu; podobné rázovité postavy šejdífů a šarlatánů patří ve všech jeho pracích k jeho postavám nejlepším. Nesmrtelný Sienkiewiczův Sanderus nepochybně je prototypem i pro obdobné figury a figurky v jiných románech Karasových.

V jazyku a ve stylu je vedle vlivu Sienkiewiczova zřejmý též silný vliv Jiráskův, místy i převládající, jako ostatně ve všech Karasových románech s husitskou tematikou. Charakteristické jiráskovské *genitivus qualitalis* („... jinoch ohnivého pohledu, širokých výmluvných úst“; „... vysoký, suchý Němec, šedých, jakoby ztrnulých očí, dlouhého, plavého vousu, tu a tam stříbrnou nitkou protkaného, kormidelník německého korábu, českou vlnou zmítaného, seděl za velikým, ořechovým stolem umělé stolařské práce“) prozrazují nad jiné jasně, kde je třeba hledat hlavní vzor pro Karasův jazyk a sloh.

Kladným přínosem románu *Do čtyř artikulů* je především svědectví, jak silně působili Sienkiewiczovi *Křižáci* také v českých zemích, kde vycházejí v českém překladu poprvé již r. 1898 a do světové války dosáhli celkem čtyř vydání. Sám román je však dokladem neúspěšného — a celkem zbytečného — Karasova úsilí o vytvoření velké husitské epejeje po způsobu Jiráskova *Proti všem*.

Jen v několika kratších románech pro mládež podařilo se Karasovi napsat i z husitské doby díla dobrá, kompozičně ucelená a poutavá, v nichž se Sienkiewiczův vliv projevil nesrovnatelně příznivěji než v rozvrklých husitských románech velikých, přes všechnu zdánlivou zevní dějovou pestrost mdlých a únavných. Tyto zdařilé dobrodružně historické romány pro mládež mají vskutku sienkiewiczovský ráz, který není zde dán jen povrchními analogiemi nebo parafrázemi a imitacemi, ale navázáním přímo na způsob Sienkiewiczovy tvorby. V následování metody Sienkiewiczovy spisovatelské práce mohl Karas nejlépe a nejvolněji uplatnit svůj sklon k dobrodružnosti a romantice, rozvinout poutavý děj se zápletkami, vzruchem a napětím, přiblížit se k psychice mladistvého čtenářstva a vyhovět jeho zálibám v dobrodružných příhodách.

To platí o románech *Na Žižkově válečném voze* (Praha 1919), *Petrovšti* (Praha 1922), *Žižkovo pole* (Praha 1923), *Na Běhání* (Praha 1925) a *Kantorovy trampoty* (Praha 1927), ale především o znamenitém románu *V plamenech* (Praha 1919, 2. vyd. 1923), který je ryze sienkiewiczovský jak svým rušným, napínavým dějem s překvapivými obraty, pronásledováním, skrýváním a slíděním, tak svými ostře konturovanými postavami a postavičkami. Jsou tu nejen typicky sienkiewiczovské postavy „rytířů bez bázně a hany“, tolik u mládeže oblíbených, ale i stejně typičtí špehéři a taškáři, světem protěli a vychytralí, kteří podobně jako u Sienkiewiczce mají důležité úkoly výzvědné.

Karasovy romány pro mládež, kompozičně sevřené a dějově hybné i svěží, patří vůbec k nejlepším, co moravský romanopisec napsal.³⁰ Vliv Sienkiewiczův se zde projevil zvláště blahodárně. Totéž, co přitahovalo nescetné mladé čtenáře k románům Sienkiewiczovým: dobrodružnost, romantika a barvitost, bylo také příčinou velké obliby Karasových prací pro mládež zejména v prvním desetiletí po válce. Tehdejší znalci literatury pro mládež vesměs velmi kladně hodnotili

Karasovy romány a zdůrazňovali spisovatelovy značné fabulační schopnosti, jeho dovednost upoutat zájem mladých čtenářů a živě zobrazit minulost. Tak např. F. A. Soukup v recenzi Karasova *Žižkova pole* označuje Karasa za „skvělého vypravovatele“³¹ a jako hlavní klady jeho díla vyzdvihuje především ty znaky, kterými Karas přímo souvisí se Sienkiewiczem: „ruch, život, dramatičnost, vřelý vlastenecký cit“.³²

Stejně výrazně a většinou také stejně příznivě jako v románech pro mládež projevil se vliv Sienkiewiczův také v převážné části Karasových historických románů z oblasti moravských a slezských Beskyd. Historií této malebné, ale neúrodné a v důsledku toho v minulosti chudé oblasti, jejíž obyvatelstvo až donedávna ve svých širokých vrstvách z velké části těžce živořilo, začal se Karas intenzivně zabývat zejména od r. 1911, kdy přišel do Valašského Meziříčí jako redaktor „Palackého“.³³ Na počátku první světové války, když byl „Palacký“ zastaven, odstěhoval se Karas na několik let do venkovské chalupy v zapadlém horském údolí „Za kopcem“ v Hutisku u Rožnova pod Radhoštěm. Zde, uprostřed jedné z nejkrásnějších krajin v celých Beskydách, v bídné chatrči s výhledem na nádhernou horskou scenérii, napsal Karas většinu svých beletristických prací z historie severovýchodní Moravy a Slezska.³⁴

Jeho první historický román z Beskyd, *Ondra Foltýn*,³⁵ však vznikl s největší pravděpodobností v době jeho pobytu ve Valašském Meziříčí. Ačkoli román je tematicky blízký Jiráskovým *Psohlavcům*, kompozičně se zde Karas jasně přiklonil k Sienkiewiczovi. Podobá se mu dobrodružnou fabulí, zálibou v rušných bitevních scénách, snahou o překvapivé zápletky a výraznou, leckdy až karikaturně zaostřenou charakteristikou postav. Karas zde dovedl zkrotit svůj přílišný sklon k romantičnosti, potlačil náběhy k mnohomluvnosti a dějové rozvláčnosti, které patří k nedostatkům některých jeho dalších velkých románových prací, a vytvořil tak dílo vzácné celistvosti a pevné stavby, jaké později v té míře už jen zřídka kdy dosáhl. Sienkiewiczův vliv se tu projevil markantně a kladně v poutavém ději s rychlým spádem, bez stagnací a téměř bez epizod; také v úspěšné snaze o charakterizaci postav výrazně odlišenou mluvou, kořeněnou dialektismy a promíšenou ustálenými úslovími a rčeními, se projevuje nepochybně vliv Sienkiewiczův (srov. např. ukrajinštinu kozáků a Zagłobovy charakteristické průpovědi v *Ohněm a mečem*).

Ideově je Karas ovšem tentokrát zcela jasně v opačném táboře než Sienkiewicz ve svém proslulém románě *Ogniem i mieczem*, který byl Karasovi s největší pravděpodobností vzorem (srov. např. jen velké davové scény z obležení Zbaraže a táborové povstalecké scény z *Ondry Foltýna*). Zatímco Sienkiewicz se kloní jasně na stranu polské magnaterie a vzbouřené ukrajinské nevolníky zobrazuje jako divoké, barbarické hordy zběsilých nájezdníků, Karas naproti tomu se naprosto jednoznačně postavil na stranu vykořisťovaného lidu. S vášnivým přímo zaujetím pro věc spravedlnosti a pokroku vypravuje o zoufalém boji slezských poddaných sedláků proti panskému násilí, útisku a svévoli. Je možno však pokládat za jisté, že Karas — stejně jako většina ostatních českých čtenářů a obdivovatelů Sienkiewiczových — si neuvědomoval Sienkiewiczovo vyhraněné šlechtické a protilidové stanovisko. Boj Poláků s Ukrajinci chápal nepochybně národně, nikoli třídně, Wiśniowiecki mu byl ve shodě s podáním Sienkiewiczovým ušlechtilý a statečný *defensor patriae*, nikoli zjištný a k zájmům lidu lhostejný obhájce vlastních výnosných latifundií na Ukrajině. Lze předpokládat, že Karasovi nebylo zcela jasné ani povstání Bohdana Chmelnického, zejména když do

něho zasáhli také Tataři jako spojenci Chmelnického, a že sám také sympatizoval s bojem Poláků, který se mu ve smyslu pojetí Sienkiewiczova jevil jako boj za vlast a evropskou civilizaci. Třídílný boj, který ve známých podmínkách našeho feudalismu se Karasovi rýsoval zcela jasně a nedvojznačně, v složitých národnostních a sociálních poměrech v ukrajinsko-polském pohraničí mu s velkou pravděpodobností unikal.

Značně slaběji než v *Ondru Foltýnovi* se vliv Sienkiewiczův projevil ve dvou rozsáhlých epejích ze sedmnáctého století, *Valdštýněv tábor*³⁶ a *Pod kosou*.³⁷ I zde usiluje Karas o rušný a dobrodružný děj, ale s malým úspěchem. Chmurně zabarvený *Valdštýněv tábor*, prosáklý tragičností až osudovou, působí při vši zevní dějové pestrosti dojmem zemdenosti a tvůrčí únavy. Autorova snaha o napínavost vyznívá tentokrát naprázdno. Jen s námahou a leckde i násilnými obraty a zápletkami vede Karas děj ke konečnému řešení, až fantasticky romantickému, a jen ztěžka se dostává přes rozlehlé dějové tišiny. Již sama expozice je zdoluhavá a těžkopádná; trvá povážlivě dlouho, než se hrdina románu, Valdštejnův levoboček Sebiš, ocitá ve vírech a zmatcích třicetileté války. Dostí místa zde zaujala i postava samotného Albrechta z Valdštejna, proslulého válečníka ze sedmnáctého století a císařského vojevůdce. Není divu, že romanticky založeného Karasa přivábila tato veliká historická osobnost, postava složitá, záhadná, v mnohém směru protikladná a neuspokojivě dosud prozkoumaná. Na její psychologické proniknutí Karas ovšem nestačil. Neměl k tomu ani náležitě hlubokých historických znalostí, ani potřebných uměleckých schopností.³⁸ Povážlivou rozvleklostí trpí především milostná historie mladého Valdštejna a krásné lesníkovy dcery Heluše z horské myslivny v Beskydách, založená na úzkém a nesložitém ději. Tvoří v podstatě náplň první knihy románu (*Rudé víno lásky*). Kniha druhá (*Chatrč v lesní samotě*), vyprávějící o dalších osudech svedené Heluše a jejího i Valdštejnova syna, upoutává jen barvitými líčeními krajiny a života v rozlehlých, tehdy ještě téměř neproniknutelných pralesích na místech, kde dnes stojí Karlovice a Hrozenkov. Zde se opět Karas odchýlil od Sienkiewiczova vzoru, neboť Sienkiewicz ve svých velikých historických románech si nikde nelíboval v rozměrných krajinných líčeních, i když dovede skvěle a neobyčejně názorně — zpravidla ve zkratce — prostředí popsat. Dynamické dějové prvky mají v pracích Sienkiewiczových, jejichž typickým znakem je stálý ruch a pohyb, vždy jasnou převahu nad prvky statickými, popisnými. Souvislost se Sienkiewiczem se tak již v první a druhé knize téměř ztrácí. Milostný příběh mladého Valdštejna a krásné lesníkovy dcery naznačuje jak svým dějovým schématem, tak prostředím, v němž se odehrává, spíše podobnost s Jiráskem. Mimoděk se vnučuje srovnání s milostným dobrodružstvím mladého pražského arcibiskupa s krásnou ženou starého krále ohnivce z křivoklátských lesů v prvním díle Jiráskova románu *Mezi proudy*. Jen romantické zakončení milostného příběhu Valdštejnova v Karasově románě se zásadně odlišuje od realisticky strážlivého řešení Jiráskova.

Ve zbývajících čtyřech knihách románu, v nichž se Valdštejnův syn protlouká válečnými zmatky v Čechách, na jižní Moravě a v Německu a nakonec se setká se svým slavným otcem v hodině smrti a společně s ním zemře, když se byl předtím marně pokoušel ho zachránit a pak pomstít, nestačí často ani rozmanitý a bohatě členěný vnější děj nahradit nedostatek vnitřní dynamičnosti a vyvážit nevěrohodnost ústředního příběhu. Jen některé zdařilé davové scény, zejména scény bojové a prudec vzrušený výjev Valdštejnovy smrti, prozrazují Sienkiewiczova žaka a následovníka. Kromě toho ještě popis hlubokých panenských beskydských hvozďů v samostatné kapitole na počátku druhé knihy románu celou svou kompozicí i stylizací až nápadně připomíná popis tzv. Divokých polí na počátku Sienkiewiczova románu *Ohněm a mečem*.

Ani obšrný román z časů švédských vojen a velikého selského povstání *Pod kosou* se nevyrovná *Ondru Foltýnovi*. Vliv Sienkiewiczův je také zde patrný. Byl-li však v dřívějších pracích Karasových vedle *Křížáků* zřejmý především vliv románu *Ohněm a mečem*, pak zde byla přímým vzorem nepochybně druhá část slavné *Trilogie*, *Potopa*, vedle *Křížáků* nejlepší práce Sienkiewiczova, s velikolepým patosem oslavující hrdinný boj Poláků proti přesile Švédů a Uhrů. Sienkiewiczova *Potopa* kolovala tehdy u nás již v trojím různém překladě a v několika vydáních,³⁹ patřila stejně jako *Ohněm a mečem*⁴⁰ a *Křížáci*⁴¹ k nejoblíbenější četbě širokých čtenářských vrstev, zvláště mládeže. V mohutných obrazech bitev, pustošení a plenění, ničivých nájezdů i zoufalého odporu, našel Karas vynikající vzor i pro svou práci, která se týká stejné doby a zobrazuje Valašsko, stížené stejně krvavou tragédií jako Polsko v 17. století. Karas zůstal ovšem daleko za svým polským vzorem. Nedostatkem díla jsou rozvláčné scény a dlouhé úvahy. Rozměrné epizody děj nezpestřují, ale nepříjemně tříští. Ústředním dějovým pásmem jsou tu osudy dvou českých šlechticů-emigrantů, sloužících ve švédském vojsku, které válečná náhoda přivedla na Valašsko do okolí Vsetína. Okolo těchto dvou postav vytváří autor široký románový obraz strašného utrpení Valašska, hlavně jeho poddaného lidu, v letech 1642–1643. Zpracovává beletristicky historii velikého povstání vsetínského nevolného lidu, podporovaného Švédy, těžký, nerovný boj proti císařským vojskům a krvavé potlačení vzpoury. Beskydy zde nezáří v pestrých barvách a jasném slunci jako v knize předchozí; jsou prosáklé krví mužů, žen i dětí, nemilosrdně ubíjených, jsou naplněny pachem spálenišť, sténáním mučených a raněných i nářkem sirot. Stejně neradostná je také historie lásky mladšího ze šlechticů ke krásné valašské dívce, končící tragickou smrtí obou. Karas podal opět živě a přesvědčivě táborové i válečné scény, až drasticky sugestivní obrazy nelostného pustošení, pálení, drancování, vraždění a mučení, nedovedl se však nakonec jako Sienkiewicz v *Potopě* vzepnout k optimistickému, vítěznému zakončení. Zatímco se u Sienkiewiczze mladý Andrzej Kmicic přímo jako symbol polského národa potrestaného za zpupnost a hříchy nakonec očistí a vykoupí utrpením, pokáním a obětavým bojem za vlast a jako odměnu získá slávu, čest i milovanou Oleňku, u Karasa končí vše tragicky. Také u něho je hrdinou mladý šlechtic Václav Počapický, který se na Valašsku zamiluje do prosté dívky Aleny. Avšak Václav umírá tragicky v nepřátelském zajetí krátce předtím, než mu jeho strýc přináší vytouženou svobodu, a jeho milá je zabita císařským vojákem. Nelidským mučením a popravou hlavních vůdců valašské selské rebelie román končí.

Teprve ve velikém románě *Hasnoucí půlměsíc*,⁴² kde se Sienkiewiczův vliv projevil nejmarkantněji, pronikl do Karasova díla stejně jako v jeho románech pro mládež také Sienkiewiczův optimismus, onen bojovný a heroický optimismus, kterým Sienkiewicz prodchl svou *Trilogii* pro „posílení polských srdcí“, jak sám říkal. V *Hasnoucím půlměsíci* rozvinul Karas všechny své bohaté invenční a fabulační schopnosti do nejvyšší míry. Ještě mnohem nápadněji než v jiných dílech Karasových se tu objevuje podobnost a příbuznost se Sienkiewiczem v tematice, která v historickém materiálu čerpá z pohnutých dob tureckých vojen a vpádů, v dobrodružném ději, ve scénách válečných a táborových i v bohatém kaleidoskopu pestré řady rázovitých postav z nejrůznějších prostředí. Karas tu vskutku sienkiewiczovsky přechází z prostředí do prostředí, vždy stejně dobře a živě zachyceného, ať je to zapadlá chatrč v omamné kráse vsetínských Beskyd, ať bohatý měšťanský dům v Levoci, hospůdka v tmavé vídeňské uličce, zešeřelé pod-

kroví svatoštěpánské věže nebo hlučně kolotající turecký tábor. Pro zdařilý obraz obléhání Vídně Turky r. 1683 našel Karas bezesporu přímý vzor v mistrovském Sienkiewiczově zobrazení obležení Zbaraže v románě *Ohněm a mečem*. Ukazuje se zde znovu, že Karas měl podobně jako Sienkiewicz — i když ovšem v míře značně skromnější — vlohy pro zobrazování velkých davových scén bitevních a táborových.

Četba Sienkiewiczových románů, které Karasa okouzlovaly tak, že v dřívějších dobách někdy až otrocky napodoboval některé Sienkiewiczovy postavy nebo i výjevy z jeho románů, stupňovala ještě a posilovala Karasovu zálibu v zobrazování vzrušených scén. Podněten Sienkiewiczovým vzorem sáhl teď rovněž k látce, u Sienkiewiczze tak časté a oblíbené, k boji proti východním nájezdníkům, ohrožujícím evropskou civilizaci. Karas je zde blízký Polsku a Polákům i historickým materiálem. Ústřední událostí *Hasnouchů půlměsíce* stalo se skvělé vítězství Jana III. Sobieského nad Turky u Vídně, ono vítězství, které spolu se slavnou bitvou u Chotimi r. 1621 patřilo k největším úspěchům slovanského protitureckého boje.

Karas měl velký epický talent, avšak krajně nepříznivé životní podmínky, v nichž byl nucen literárně tvořit, nedovolily jeho plné rozvinutí. *Hasnouchů půlměsíc* — stejně jako jiné Karasovy práce, v nichž se výrazně a plodně uplatnil Sienkiewiczův vliv, např. *V plamenech* — naznačil, kam by byl pravděpodobně Karas dospěl, kdyby byl mohl tvořit bez onoho nezdravého chvatu a existenčního tlaku, na který si vždy stěžoval.⁴³

V *Hasnouchím půlměsíci* se Karas celou tematickou i ideově emocionální oblastí díla přiblížil k svému velkému polskému vzoru a učiteli; to se předtím — s výjimkou nezdařeného pokusu o parafrázi *Křižáků* v románě *Do čtyř artikulů* — ještě nikdy nestalo. Třídní aspekt, tak silný a výrazný v *Ondru Voltynovi* a ještě také v „epopeji“ *Pod kosou*, tu ustupuje do pozadí; do popředí vystupují hlediska národnostní a celoevropská, boj křesťanstva proti Turkům. Je to i pojetí Sienkiewiczovo, známé zejména z románů *Ogniem i mieczem* a *Pan Wołodyjowski*. V markantním vyzdvížení Poláků jako zachránců Vídně a v glorifikaci Jana Sobieského i v četných epizodických postavách Poláků zračí se autorovy vřelé sympatie k Polákům a dosvědčují současně, co bylo řečeno už výše, že totiž Sienkiewiczovo stanovisko, jehož třídní zahrocení nechápal ani si neuvědomoval, nebylo Karasovi v tomto případě nijak cizí.

Karas to ukázal i výběrem hlavních postav v *Hasnouchím půlměsíci*: baron Ondřej Černava, komtesa Isabela a slovenský zeman Mikuláš Uhora by svou třídní příslušností byli plně přijatelní i pro Sienkiewiczze. Některé hlavní i vedlejší postavy v Karasově románě mají přímo tělesné i povahové rysy velmi podobné známým postavám Sienkiewiczovým.

Tak např. jeden z polských obránců Vídně, udatný a mrštný pan Laśc Żywiecki, připomíná silně pana Wołodyjowského, a to i způsobem boje, stejně tak pan Mikuláš Uhora je ve svých smělych bojových akcích velmi příbuzný panu Longinovi Podbipiętovi.

Román *Hasnouchů půlměsíc* je tak sienkiewiczovský svou tematikou, kompozicí, charakterem postav i celým svým rázem a ovzduším, že by se v evropských literaturách sotva našlo dílo, v němž by se vliv Sienkiewiczův projevil silněji a výrazněji.⁴⁴ Tentokrát prostoupil vliv Sienkiewiczův hluboko samu strukturu díla, takže Karasův román se stal přímo českým protějškem (i když pochopitelně umělecky nerovnocenným) k proslulému Sienkiewiczovu románu *Ohněm a mečem*.

O tom, jak silně podlehl Karas Sienkiewiczovu pojetí, které v Turcích a Tarech vidělo schematizujícím, jednostranným pohledem jen barbarské hordy, ohrožující evropskou civilizaci, a nepřihlíželo k složitosti spletité evropské politické situace a mocenských dynastických zájmů, svědčí mimo jiné okolnost, že si Karas neuvědomoval ani fakt, na který upozornil vynikající historik Slovanstva Jaroslav Bidlo již r. 1928, když o obléhání Vídně r. 1683 napsal, že „toto sídlo protičeských snah hájil Čech Kaplír, vnuk popraveného odpůrce Habsburků, nežli jí přišel na pomoc Polák, král Jan III. Sobieski“. Tomu, co se Habsburkům podařilo již v 16. století, a ještě silněji pak ve století sedmnáctém, totiž „ovládnout veřejné mínění české, aby v Turcích vidělo ne tak odpůrce jejich rodové panstvíchtivosti, jako nepřitele křesťanské vzdělanosti“,⁴⁵ podlehl — nepochybně také pod vlivem Sienkiewiczovým — i J. F. Karas ještě ve 20. století. Ve skutečnosti nebyl evropský feudalismus křesťanský o nic lepší než muslimský feudalismus turecký, někdy spíše ještě horší, jak se zdá dosvědčovat okolnost, že ukrajinští kozáci pod vedením Petra Dorošenka se po dlouholetých bojích s Polskem r. 1666 raději dobrovolně dali pod panství turecké, aby se nedostali znovu do moci křesťanských magnátů polských.

Ostatně Karasovi nešlo zde ani o zachycení historických událostí v plné jejich šíři a do náležité hloubky; Karas také neměl čas ani možnost k důkladnému přípravnému studiu doby a historických pramenů, jak by toho složitá problematika časů tureckých vojen vyžadovala. Historické události tvoří v *Hasnoucím půlměsíci* jen základní rámec romantickým osobním historiím a napínavým dobrodružstvím, v nichž mohl autor plně uplatnit svou svěží fantazii a velké fabulační schopnosti. Na místech, kde se Karasovi nedostává přesných historických údajů nebo kulturněhistorických znalostí, pomáhá si nerozpačitě a s obdivuhodnou pohotovostí vlastní obrazovností. Přes chvatnost práce a nedostatky v pronikání do společenské a dynasticko-mocenské problematiky doby je v knize zřejmá až překvapující Karasova setlost. Zmínky o nejrozmanitějších postavách z mytologie i světové literatury, narážky na motivy a scény z mnoha jiných knih, někdy přímo i citáty, dosvědčují, že tento zapadlý venkovský romanopisec neobyčejně mnoho četl a měl značný rozhled po světové literatuře.

I když si tedy Karas nedělá přílišné starosti s historickou věrností, je třeba mu přiznat, že dovede mistrně oživit suchá historická fakta, rozvinout dobrodružný a zajímavý děj s prudkým spádem, s neočekávanými zápletkami a poutavými epizodami, při čemž aktéry tohoto děje jsou dobře charakterizované a markantně odlišené postavy a postavičky. Obě hlavní epická pásma (milostná historie barona Ondřeje Černavy a komtesy Isabely, začínající i končící na hoře Vartovni ve vsetínských Beskydách, a osudy slovenského zemana Mikuláše Uhory z familie Skorpů) jsou navzájem propletena opět se značnou dávkou romantičnosti.

S účinnými prostředky sienkiewiczovské spisovatelské techniky se tu setkáváme v míře ještě větší než v jiných pracích Karasových. Autor s oblibou nechává čtenáře v napjaté nejistotě o dalších osudech svých postav, dovedně sprádá napínavé výjevy skrývání a pronásledování zvědů, temných intrik a zrady, vylíčuje průchod nepřátelským územím, půtky, srážky, souboje, a to vše stejně jako Sienkiewicz střídá s půvabnými obrazy poklidného života v zámožných šlechtických a měšťanských domech. Svě hrdiny uvádí Karas do náhlých, nepředvídaných nebezpečí, živě líčí jejich city vlastenecké i milostné, jejich kořistnické vášně, bojovné rozhovnění i žhavou nenávisť a především soustřeďuje pozornost na barvitě zobrazení bitev a rušného táborového života.

Tentokrát podlehl Karas Sienkiewiczovi v některých partiích románu také ve stylu, i když nikdy ne tak silně jako v tematice, v kompozici nebo v charakteristice postav. Nejčastěji se s tím setkáváme na místech přímo závislých na Sienkiewiczovi. Tak např. popis tatarské jízdy (str. 252) a živé vylíčení bitvy dobrovolníků polského pana Żywieckého s přesilou tatarských čambulů (str. 252 až

253) souvisí s podobnými místy v Sienkiewiczově *Potopě* a *Ohněm a mečem* nejen motivicky, ale i stylisticky.

Karas se sám k Sienkiewiczovi jako ke svému vzoru přihlásil přímo v textu románu. Na místě, kde se v *Hasnoucím půlměsíci* mluví o tureckých podkoepech pod vídeňskými hradbami, podotýká starý polský šlechtic pan Marek Ciespieński: „To je jako u Zbaraže.“ (Str. 349.) A dále na témž místě popisuje Karas ústy pana Ciespieňského obležení Zbaraže očividně podle Sienkiewiczze.

Je to zcela obdobné, jako když v románě *Do čtyř artikulů* popisuje Karas ve vypravování pana Cestky z Myčic bitvu u Grunwaldu podle Sienkiewiczových *Křížáků*.

Přirovnáním obležení Zbaraže r. 1649 a Vídně r. 1683 Karas sám potvrdil, co je z celého charakteru románu zřejmé, že mu byl přímým vzorem Sienkiewiczův román *Ohněm a mečem*. Souvislost se Sienkiewiczem napovídá i IX. kapitola 4. knihy románu, popisující přípravy vojsk Jana Sobieského k vídeňskému tažení. Přes jinak dobrou znalost polských dějin a poměrů, Karasovi třídí dynamika a problematika polské historie uniká. I v tom je nepochybně vliv Henryka Sienkiewiczze, k němuž Karas vždy vzhlížel jako k velikému, nedostiznému vzoru. Stejně jako Sienkiewicz klade pak Karas povstání Bohdana Chmelnického do jedné roviny se švédským vpádem, nedovede rozlišit nespravedlivou magnátskou válku proti vzbouřeným ukrajinským kozákům od spravedlivého boje proti švédským nájezdníkům a uchvatitelům. Chmelnického i Švédy vidí Karas jen jako stejné nepřátele Poláků, a s Poláky nepokrytě sympatizuje. Pouze na jednom místě proniklo jakoby z podvědomí Karasovo protifeudální smýšlení, když knížete Wiśniowieckého označil jako „vůdce i tyrana Ukrajiny“ (str. 22). Tato zřejmá nedůslednost (na jiných místech podává Wiśniowieckého ve shodě se Sienkiewiczem kladně) naznačuje, že kdyby nebyl Karas tak silně podléhal Sienkiewiczovi a jeho pojetí, byl by nepochybně dospěl ke správnému pochopení protifeudálního charakteru povstání Chmelnického a protilidového zaměření kořistnické a sobecké politiky magnáta Wiśniowieckého.

Poslední pochyby o přímém vlivu Sienkiewiczově na Karasův *Hasnoucí půlměsíc* rozptýlí popis odvážné noční cesty pana Mikuláše Uhory z obležené Vídně přes nepřátelský tábor pro pomoc zvenčí. Jestliže již na řadě jiných míst při popisu obležení Vídně Turky byl zřejmý ohlas Sienkiewiczova popisu obležení Zbaraže kozáky a Tatary (např. popisy výpadů, marných útoků na opevnění, podkopů pod hradbami aj.), pak na tomto místě je podobnost se Sienkiewiczem frapantní. Originální Sienkiewiczův nápad z poslední části *Ohněm a mečem*, kdy autor po nezdařeném prvním pokusu pana Longina Podbipięty nechává pana Jana Skrzetuského projít nepřátelským obležením a vytváří tak jedno z nejskvělejších míst v celé své umělecké tvorbě, Karas v podstatě přejímá úplně a zpracovává volně jen v detailech. Pan Mikuláš Uhora stejně jako Longinus Podbipięta se tajně v noci spouští do hradebního příkopu a stejně jako jeho druhý polský vzor Skrzetuski musí nejobtížnější část své nebezpečné cesty projít vodou. Skrzetuski se namáhavě a s neustálým nasazováním vlastního života brodí rákosím a vodou bahnatého zbaražského rybníka, Uhora musí přeplavat široký a chladný Dunaj.

Karas se netají tím, že nápad k dobrodružné cestě pana Uhory vzal ze Sienkiewiczze.

Pan Mikuláš je k úmyslu projít nepřátelským obležením přiveden přímo vyprávěním starého pana Ciespieňského o hrdinné výpravě Jana Skrzetuského,

který je tu označován jako „jeden odvážný důstojník z vojska knížete Jeremy“ (str. 349). Pan Mikuláš pak prohlásí, že se pokusí o totéž, co se podařilo Wiśniowieckého důstojníkovi.

Zde nalézáme tedy přímou souvislost se Sienkiewiczovým *Ohněm a mečem*, vyslovenou ve vlastním textu Karasova románu.

Z popisu klopotné cesty pana Mikuláše Uhory uvedu aspoň jedno charakteristické místo, aby bylo zřejmé, jak i v některých dílčích syžetových úsecích Sienkiewicz na Karasa silně působil.

Sienkiewicz:

„Po chvíli do jeho nozdrzy dosedl zápach dymu. Odwróciwszy się ku brzegowi dojrzał o sto kroków od brzegu ogień, a naokoło niego kupkę ludzi.

Był zupełnie na wprost tego ognia i w chwili, gdy wiatr rozginal trzciny, mógł widzieć wszystko doskonale. Od pierwszego rzutu oka poznał koniuchów tatarskich, którzy siedzieli przy ognisku i jedli.

Wówczas odezwał się w nim straszny głód. Ostatniego rana zjadł kawałek koniny, kterým nie nasyciľoby się i dwumiesięczne szczęnie wilcze; od tego czasu nie miał nic w ustach.“

(*Ogniem i mieczem* IV, Warszawa 1949, 150.)

Karas:

„Když se blížil ke břehu, opět zaslechl hlasy; zároveň ucítil známý zápach dýmu i spalovaných kostí a skrze hustá křoviska několikrát proskočil jako gnom z báje záblesk ohňové záře. Po čtyřech připlížil se k onomu místu, z něhož dým stoupal, a uřel oheň planoucí v neveliké kotlině, zbylé po piskařích; kolem ohně sedělo asi dvacet vousatých postav, nevzhledných, v dolmanech i kacagánech (ačkoli bylo horko) a s kalpaky na hlavách. Jedli beraninu a kosti odhazovali do plamene.“

(*Hasnoucí pŭlměšic*, 372.)

V několika takových zdařilých místech se Karas poměrně nejvíce přiblížil ke svému velkému polskému vzoru. Jinak ovšem zůstal Karas daleko za sugestivním a pregnantním zobrazením cesty pana Skrzetuského, v němž sedmatřicetiletý Sienkiewicz v plném rozmachu svých tvůrčích sil podal doklad svého vyprávěčského i stylistického mistrovství. Rozdíl v podání a zpracování je dán, rozumně se, již různou mírou uměleckých schopností obou spisovatelů, na jedné straně romanopisce světového formátu, jednoho z největších v evropských literaturách, na druhé straně regionálního spisovatele, ztrácejícího se i ve vlastní národní literatuře ve stínu velikých současníků, zvláště Aloise Jiráska.

Karas nikdy nevyběděl plně z epigonství. I jeho nejlepší díla jsou poznamenána stále se křížícími vlivy Sienkiewiczovými a Jiráskovými, při čemž vliv Sienkiewiczův zasahuje převážně oblast tematickou a formovou, řidčeji oblast ideově emocionální, Jiráskův vliv pak nejčastěji oblast jazykovou. Ani román ve všech svých oblastech tak výrazně sienkiewiczovský, jako je *Hasnoucí pŭlměšic*, není zcela prost Jiráskova vlivu v oblasti jazykové. Ojedinelá místa, závislá slohově zřejmě na Jiráskově *Bratrstvu*, potvrzují znovu Karasovo epigonství a poplatnost oběma velkým vzorům.

„Jano Uhora z familie Skorepů chvíli už seděl u okna, šedé vlasy dlaněmi přihlazuje, hleděl na úzké nádvoří, poprášené drobnými vločkami sněhovými. Byl neveselý den říjnový, studený, jeden z těch, kdy ani psu nechce se ven z boudy, neboť už po několik dní foukal ostrý severák, od Králový hole i od chmurného Ďumbíru táhla mračna a popadával sníh. Jano Uhora nevěděl, co dělat, stýskalo se mu, do lesa nemožno, i zvěř je někde skrčená, že ji člověk nezahledne. Vzpomínal Mikuláše . . . , rok neměl o chlapci zpráv, nevěděl, kde je.“

(*Hasnoucí pŭlměšic*, 483—484.)

Vítězné nebo smírné řešení situací a konfliktů v *Hasnoucím půlměsíci* převažuje a charakterizuje tento román, plný tvůrčí pohody a optimismu, i přes tragickou dobu ničivých tureckých vojen, kterou zobrazuje. Tím se román jasně odlišuje od většiny Karasových prací, v nichž tragické řešení převládá. Proti ostatním dílům Karasovým vyznačuje *Hasnoucí půlměsíc* snaha zdůraznit spíše líc války: hrdinství, slávu, vítězné opojení, než její rub: bezmezná utrpení lidu, bídu a zrušování.

I v tom se projevuje nepochybně vliv Sienkiewiczův. Jinak bychom těžko pochopili např. šťastné zakončení milostné historie barona Ondřeje a komtesy Isabely, tak neobvyklé u Karasa, u něhož v jeho starších pracích kromě věcí pro mládež je všechno prosáklé tragičností až osudovou.

Sienkiewiczův vliv zasáhl také blahodárně, i když zdaleka ne tak výrazně kratší Karasův román *Medvědí údolí*.⁴⁶ Autor jej situoval do doby historicky málo významné, avšak pro Valašsko osudné, kdy vpád Kuruců vedený Oczkayem surově zpustošil Vsetínsko a tzv. dolní Valašsko, tj. Vizovicko a Kloboucko.⁴⁷ Historické události zůstávají zde však jenom na okraji vlastního dobrodružně milostného dějového pásma, které podobně jako v *Hasnoucím půlměsíci* je po řadě zápletek dovedeno k zakončení pro hlavního hrdinu vítěznému. V kompozici nalzáme tu opět silný vliv Sienkiewiczův, avšak v oblasti tematické se Karas vrací ke staré tematice feudálního útisku, která je jeho přirozenou doménou, a v oblasti ideové a emocionální je román opět zahrocen až vášnivě protifeudálně. Přesto sienkiewiczovský optimismus prosákl celou strukturou díla a uchránil román od temné tragičnosti. Tomáš Brázda prchá před panskou zlobou z úrodné, smavé Hané až hluboko do valašských hor, do okolí Hutiska, aby si zachoval víru svých otců. Krajina, v které Karas sám strávil několik let života, je popsána svěže a barvitě. Jsou to místa, která z Beskyd nejlépe znal. Karas se tu jeví jako realista v popsání života, zvyků a obyčejů na horských salaších a samotách, jako romantik však v syžetu díla. Jazyková oblast díla je tentokrát prostoupena nářečními prvky v míře značně větší, než je u Karasa obvyklé.

Třetím dílem z tohoto období neobyčejně intenzivní Karasovy spisovatelské činnosti uprostřed let dvacátých, které je poznamenáno vlivem Sienkiewiczovým a je další z těch nečetných prací v rozsáhlé Karasově tvorbě, které nejsou zakončeny tragicky, je neveliká, ale kompozičně ucelená povídka *Na láskách*.⁴⁸ Svým charakterem se přimyká těsně k *Medvědímu údolí* a k beskydským partiím *Hasnoucího půlměsíce*. Karas ji vypravuje jadrným jazykem, těžším z lidové mluvy a hojně oživeným dialektismy, tentokrát lašskými, i prvky soldátského slangu. Je tu řada typických horalských postav ze slezských Beskyd z okolí Prašivé a Javorového, jednoduše, ale výstižně charakterizovaných přímým popisem i způsobem řeči. Zcela jako u Sienkiewiczze je zde do pohnutých dob švédských vojen v 17. století zasazen půvabný příběh mladé lásky, který po různých protivěnstvích končí šťastně.

Stopy Sienkiewiczova vlivu se najdou i v posledním velkém Karasově románě *Štramberská růže*,⁴⁹ kde se však projevuje již značný úpadek tvůrčích schopností předčasně zestárlého spisovatele, jemuž těžký život, plný strádání, nadměrného pracovního vypětí a vyčerpávajícího úsilí o uhájení holé existence, vážně podlomil síly fyzické a nakonec ochromil i schopnosti psychické. Karas, který pocházel z chudobné rodiny poloměstské a poloselské, prošel nejrůznějšími zaměstnáními, jen klopotně se probojoval ze dna lidské společnosti k nejistému povolání žurnalisty a literáta a téměř celý život bidně živil přes přímo nadlidské pracovní úsilí, neúměrnou činnost literární, osvětovou a lidovýchovnou. Karasův lidský osud je otrásačícím dokumentem o postavení umělce a veřejného pracovníka v buržoazní společnosti. To vše se nakonec nutně

projevilo v podlomeném zdraví, v poklesu tvůrčích sil a v předčasně smrti (Karas zemřel v necelých 55 letech). V *Štramberské rúži* se pocituje již povážlivě nedostatek invence, stereotypnost tvárných prostředků, povrchnost v kompozici a schématicčnost v charakteristice osob. Hlavními postavami jsou zde urození lapkové Burian Puklice a Žich z Kelče, kteří řadí na silnicích okolo Štramberka v dobách pohusitských. Opět zde Karasa zaujala postava husitského hejtmana Jana Čapka ze Sán, jehož tragický skon zobrazil již dříve v črtě *Na Hukvaldech*,⁵⁰ nemá však již dostatek evokační síly, aby ji podal v přesvědčivé životnosti. Široce koncipovaný román se měl podle zřejmých autorových záměrů stát mohutným historickým obrazem z moravských dějin, rozpadl se však na řadu různorodých scén, které se Karasovi nepodařilo skloubit v jednotné dějové pásmo. Sienkiewiczův vliv se tu jeví již jen v několika rušných, malebných, až pitoreskních výjevech ze života a drobných šarvátek loupeživých rytířů, které jsou nejlepšími partiemi knihy. Závěr románu však vyznívá již opět nesienkiewiczovsky tklivě sentimentální milostnou historií nešťastného panice Ondřeje z Tvorkova.

Případ Sienkiewiczova vlivu na Josefa Františka Karasa je z hlediska srovnávacího zajímavý a poučný. Necháme-li stranou nešťastný Karasův pokus o zkřížení Sienkiewiczových *Křížáků* a Jiráskova *Proti všem* v románě *Do čtyř artikulů*, který je jasným uměleckým neúspěchem, musíme konstatovat, že nikde jinde nejde jen o pouhé povrchní analogie, náhodné podněty, přejímání motivů, syžetových postupů atd., i když také s tím vším se pochopitelně na některých místech Karasova rozsáhlého prozaického díla setkáme.

Přímé zevní podobnosti a evidentní výpůjčky jsou však s výjimkou *Hasnoucího pŕlměšice* a *Do čtyř artikulů* skrovné a vzácné. Karasovi většinou nešlo jen o mechanickou vnější nápodobu sienkiewiczovských motivů, postav a obrazů; jestliže do toho přesto někdy upadl, bylo to zaviněno chvatem a povrchností jeho spisovatelské práce i silnými dojmy, jakými na něho působilo Sienkiewiczovo dílo. Sienkiewiczův vliv jde však především hluboko do samé struktury Karasovy tvorby, prostupuje ji a prosakuje zejména ve složkách syžetových a kompozičních; zasahuje silně oblast předmětosti (obliba tematiky válečné, selských povstání, protitureckých vojen cizích nájezdů a vpádů: *Ohněm a mečem* — *Ondra Foltýn*, *Hasnoucí pŕlměšic*; *Potopa* — *Pod kosou* atd.), dále rovněž silně oblast formovou (zde zvláště kompozici), méně významovou (jen *Hasnoucí pŕlměšic* a *Do čtyř artikulů*) a jazykovou.

Souhrnně můžeme o vztahu mezi Sienkiewiczem a Karasem říci toto: Karas vědomě usiloval vytvořit český dobrodružný historický román podle vzoru Henryka Sienkiewicze. Postupoval při tom přes převážně epigonský charakter svého vyprávěčského talentu zpravidla dosti samostatně, jsa současně z druhé strany ovlivňován Aloisem Jiráskem. Ve většině případů šlo Karasovi o to, aby svým pracím dal základní charakteristické rysy slavných Sienkiewiczových románů: dobrodružnost, dějovou dynamičnost a napínavost, romantické skloubení příhod milostných a válečných, malebnost velkých davových scén bojových a táborových, nikoliv aby napodoboval nebo přejímal jednotlivosti. Přímé napodobeniny a filiace, jako jsou např. v románech *Hasnoucí pŕlměšic* a *Do čtyř artikulů*, jsou literárně umělecky málo podstatné; jejich význam pro literárněvědný srovnávací výzkum je hlavně v tom, že umožňují bezpečně identifikovat Karasův vzor a předlohu.

O vědomou sociální transformaci vzoru ve vztahu mezi Sienkiewiczem a Karasem s velkou pravděpodobností nešlo. Karas si neuvědomoval profeudální charakter většiny Sienkiewiczových velkých historických románů; vidíme to nejlépe z toho, že v *Hasnoucím pŕlměšici* následoval Sienkiewicze i v ideově emocionální oblasti díla, při čemž přímým vzorem mu byl román *Ohněm a mečem*, kde oslava polské magnaterie a obhajoba nespravedlivého boje proti vzbouřenému

lidu je nejvýraznější a nejvíce v rozporu s historickou skutečností. Jestliže většina ostatních Karasových románů má charakter jasně a uvědoměle protifeudální (např. *Ondra Foltýn, Pod kosou, V plamenech, Kantorovy trampoty, Medvědí údolí* aj.), není to jistě míněno jako vědomá sociální transformace polského profeudálního vzoru. Sienkiewiczovu glorifikaci polské šlechty chápal Karas národně a vlastenecky (viděl v tom i polské plus proti převahou cizácké šlechtě u nás), nikoli třídně. Protifeudální zaměření většiny prací vyplynulo Karasovi nutně samo sebou již ze specifických českých poměrů a z povahy věci.

O tom, jak silně podlehl Karas Sienkiewiczovi místy také v ideovém pojetí, svědčí nejvýmluvněji jeho snaha dosadit do *Hasnoucího půlměsíce* zcela podle Sienkiewiczova vzoru jako hlavní postavy a kladné hrdiny představitele naší národní šlechty, českého barona Černavu a slovenského zemana Uhoru, při čemž oběma dal i výrazné rysy známých Sienkiewiczových hrdinů — Skrzetuského a Podbiپیęty.

V Karasově vztahu k Sienkiewiczovi — a také ovšem k Jiráskovi — byly ve hře nepochybně i silné momenty psychologické: snaha a ctižádnost nutně živořícího regionálního spisovatele přiblížit se světově proslulým vzorům. Proto se snažil následovat jednak Sienkiewicze, jednak Jiráska, při čemž Sienkiewicz byl Karasovi bližší a více ho přitahoval už proto, že ráz Sienkiewiczovy tvorby více hověl Karasovu přirozenému sklonu k dobrodružnosti a romantice.

Všude tam, kde Karas Sienkiewiczovy vlivy a podněty dovedl tvůrčím způsobem zpracovat, vytvořil svá nejlepší díla.

POZNÁMKY

¹ Marian Szykowski, *Polská účast v českém národním obrození*, díl III, Praha 1946, 89—93, 102—103.

² Dva úryvky z Niemcewiczových básní, zařazené jako motta ke dvěma kapitolám Máchových *Cikánů*, dosvědčují, že Mácha znal Niemcewiczovu poezii. Dokládají to i výpisky v jeho literárním zápisníku. Zda znal i Niemcewiczovy prozaické práce, není známo. Hlavní nesnáž je v tom, že Máchův zápisník nezachycuje všechnu jeho polskou četbu, jak doložil už Szykowski (*Polská účast v českém národním obrození* III, 88, 94). Zejména není zaznamenána četba před r. 1833, která by zde hlavně přicházela v úvahu (*Křivoklát* vyšel v Květech českých v únoru a březnu r. 1834). Také polská četba z posledního roku Máchova života není zachycena a dá se částečně uhadnout jen z některých jeho mott.

³ Srov. např. Magierovu knihu *Literatura czeska i słowacka*, Warszawa 1929. Tam o Jiráskovi na str. 149—154. Podrobněji se domnělými polskými vlivy v Jiráskově *Maryle* zabýval Magiera v článku *Pan Tadeusz i Maryla* (Prawda, Łódź 8. 1. 1928). Zde mimo jiné upozorňuje i na některé domnělé vlivy Sienkiewiczovy v díle Jiráskově, zvláště pak konkrétně v *Maryle*. Tento článek měl také Jirásek na mysli v dopise Julii Dutkowské-Fischerové.

⁴ Julie Dutkowska-Fischerová, původem Polka, se narodila r. 1891 v Tarnově, za první světové války se dostala do Čech, kde se provdala za Čecha, pozdějšího důstojníka československé armády, a usídlila se v Berouně. Velmi brzy se dobře naučila česky a živě se zajímala o českou literaturu. Nespokojila se však jenom pasivním zájmem a jako uvědomělá Slovanka chtěla přispět k česko-polskému sblížení překladem některých děl z české literatury do polštiny. Na Jiráskovu *Marylu* ji upozornil dr. J. Svítíl-Karník, který také zprostředkoval povolení k překladu (srov. J. Svítíl-Karník, *Jirásek a jeho překladatelka*, Národní politika 19. 5. 1931). Později byla Dutkowska-Fischerová sama v korespondenčním i přímém osobním styku s Aloísem Jiráskem (srov. J. Śliziński, *Z korespondencji Alojzego Jiráska z Polakami*, Wrocław 1955, 131—141; J. Dutkowska-Fischerová, *Garść wspomnień o Alojzym Jirásku*, Dziś i Jutro 1950, Nr. 19). Kromě *Maryly* přeložila Dutkowska-Fischerová do polštiny také *Psohlavce*. Je to první úplný překlad; překlad Marie Wysłouchové, který vyšel roku 1900—1901 časopisecky a r. 1902 knižně ve Lvově pod názvem *Chodowie*, měl zkrácené některé

kapitoly. Překlad Dutkowské-Fischerové byl hotov již r. 1929, tiskem však vyšel až r. 1948. Mimo Jiráskovy práce přeložila Dutkowská-Fischerová do polštiny také Herrmannovy *Vdávky Nanynky Kulichovy*. Překlad je dosud jen v rukopise.

⁵ Srov. Jerzy Śliziński, *Z korespondencji Alojzego Jiráska z Polakami*, 137. Poprvé otisknuty úryvek z Jiráskova dopisu v citovaném článku J. Svítily-Karníka, *Jirásek a jeho překladatelka*, Národní politika 19. 5. 1931. Originál dopisu je v soukromém vlastnictví Julie Dutkowské-Fischerové v Berouně.

⁶ Stefan Wierczyński, *Motywy polskie u Alojzego Jiráska*, Przegląd Zachodni 1951, 416–421. Tam zvláště na str. 419.

⁷ Jaromír Borecký, *Alois Jirásek*, Praha 1933, 111,

⁸ Antonín Procházka, *K Jiráskovým počátkům literárním*. Dvě poznámky pramenné. Časopis pro moderní filologii a literatury 15, 1929, 24–30, 115–124. Zde zejména druhá část na str. 118–124, věnovaná srovnání *Pana Tadeáše a Maryly*.

⁹ Slavia 26, 1957, str. 464.

¹⁰ „Ogólnie mówiąc, wpływ Sienkiewicza jest wręcz znikomy albo nawet żaden i słuszniesze może byłoby porównanie Jiráska z Kraszewskim.“ (Z *korespondencji*... 25.)

¹¹ Zdisław Dębicki, *Nasi przyjaciele w Czechach*, Tygodnik Ilustrowany 1921, Nr. 29.

¹² Srov. Henryk Batowski, *Alojzy Jirásek* (nekrolog), Ruch Słowiański III, 1930, 103.

¹³ Alois Jirásek, *Z mých pamětí*. Poslední kapitoly k nové kronice „U nás“. I, Praha 1911, Otto, 2. vyd., str. 332.

¹⁴ Z tohoto plánovaného cyklu bylo po roce 1876, kdy si Kraszewski úkol uložil, napsáno 29 románů o 78 svazcích.

¹⁵ Alois Jirásek, *Z mých pamětí*, 2. vyd., Praha 1911, str. 215–216.

¹⁶ Z rukopisu chovaného v Muzeu Aloise Jiráska v Praze vydal Jerzy Śliziński (*Z korespondencji Alojzego Jiráska z Polakami*, str. 142–143).

¹⁷ Srov. zejména Adolf Černý, *Slovanské látky u Aloisa Jiráska*, Slovenský přehled 14, 1911, 11–15, 67–72; Bohumil Vydra, *Alois Jirásek a Polsko*, Literární rozhledy 1930, č. 9; Boh. Vydra, *Alois Jirásek a Poláci*, Praha 1938, Sdružení učitelů a profesorů v Praze; Julia Dutkowska-Fischerová, *Garść wspomnień a Alojzym Jirásku*, Dziś i Jutro 1950, Nr. 19; Stefan Wierczyński, *Motywy polskie u Alojzego Jiráska*, Przegląd Zachodni 1951, 416–421; Jerzy Śliziński, *Alojzy Jirásek a Polska*, program Państwowego Teatru Nowego w Łodzi 25. 5. 1954; J. Śliziński, *Z korespondencji Alojzego Jiráska z Polakami*, Wrocław 1955; Wilhelm Szewczyk, *U źródeł czeskiego patriotyzmu*, Dziennik Zachodni 27. 8. 1951; J. Svítily-Karník, *Alois Jirásek a Polsko*, Lidová obroda 19. 8. 1951

¹⁸ Srov. Śliziński, o. c., 134.

¹⁹ Srov. Bronisław Ćirlić, *Alojzy Jirásek — przyjaciel Polaków*, Wieś 1951, Nr. 41.

²⁰ Srov. o tom též Jerzy Śliziński, *Przyczynek do pobytu Pawła Stránskiego ze Zap w Toruniu*, Slavia 26, 1957, 385–390.

²¹ Srov. Jindřich Vančura, *Dějiny někdejšího královského města Klatov*, Klatovy 1927, díl I, sv. 1, str. 56.

Vančura se domnívá, že také ves Hedčany na Berounsku připomíná svým jménem polské vystěhovalce, kteří pocházeli z hradu Gdeče.

Ćirlićova domněnka o polském původu Chodů je v moderní odborné literatuře ojedinělá.

²² O Ondrášovi a ondrášovské pověsti v ústní i psané slovesnosti české a polské srov. podrobně a nejnověji v zevrubné monografii Aloise Šivka *Ondráš z Janovic*, Ostrava 1958, i v její populárně vědecké verzi *Zbojník Ondráš*, Praha 1959. Ve vědecké monografii je vyčerpávající soupis veškeré dosavadní literatury o Ondrášovi. V populárně vědecké verzi se najde výběrová bibliografie všech významnějších prací.

²³ *Ondraszek, dowódca zbójców*. Obrazek z przeszłego wieku, wędug opowiadań ludowych. Gwiazdka Cieszyńska 25, 1872, Nr. 18–32, 139 a n. Obsahuje celkem 15 kapitol: I. Wstęp. II. Rodzice Ondraszka. III. Ondraszek na naukach. IV. Ondraszek na dworze frydeckim. V. Ondraszek przystaje do zgrai lotrów. VI. Ondraszek zostaje dowódcą zbójców. VII. Nowe stosunki Ondraszka z hrabią frydeckim. VIII. Znaczniesze wyprawy Ondraszka. IX. Opowieści gminne chwałą Ondraszka jako dobroczyńcę ludu. X. Towarzysze Ondraszka. XI. Dalsze powodzenia Ondraszka. XII. Nagroda wyznaczona na głowę Ondraszka. XIII. Śmierć Ondraszka. XIV. Zbójcy bez Ondraszka. XV. Zakończenie.

²⁴ Srov. J. L. Mikoláš, *Z korespondence Čeňka Ostravického, básníka slezského*, Věstník Maticе opavské 37, 1932, 109. — Vašek píše: „Gwiazdku byl bych Vám hned poslal, ale Vás pan student hned odešel odevzdav psaní mé kvartýrské; prosim, pošlete ho co nejdříve ke mně, jsem celý den doma. V ročníku 1872 je velmi pěkné pojednání o Ondrášovi, zdá se mi, že z něho čerpal Sláma ke svému románu.“

²⁶ Mám na mysli romány *Do čtyř artikulů* (1915) a *Hasnoucí půlměsíc* (1925), v nichž se vliv Sienkiewiczův projevil nejmarkantněji.

²⁶ Srov. např. Josef Staněk, *Dějiny literatury české*, Brno 1940, 7. vyd., 91.

²⁷ „Přes půl sta je Karasových knih s historickými náměty a každá z odlišného prostředí, přinášeje i místnímu znalci mnohou podrobnost v poznání kraje, čtenáři potom v nespoutané obraznosti dějné zápsy, dobrodružné děje, bitvy i zrady, výpady i úskoky, obětí i zášť. Tento dvojitý základ Karasovy tvorby, její východisko i obrazné zpracování, tvoří typický znak spisovatele, který je v nejlepších místech svého díla učenlivým žákem Sienkiewiczovým.“ (B. Slavík, *Pisemnictví na moravském Valašsku*, Olomouc 1947, 317).

Sám jsem již r. 1939 v rukopisné státní práci *Beskydy v literatuře polské a české* naznačil souvislost mezi Sienkiewiczem a Karasem. Napsal jsem tehdy: „Působil na něho (tj. Karasa) ovšem Jirásek, avšak na beskydskou část jeho díla daleko méně, než jak se obecně soudí. Jiráskův vliv se výrazně projevil jen v Karasových rozsáhlých eposech z doby husitské, příliš závislých na velikém vzoru. Silně ho však ovlivnil také geniální mistr polského historického románu Henryk Sienkiewicz. Jeho vliv je v Karasových beskydských románech nesporně značně větší než vliv Jiráskův.“

²⁸ Nikde v celé Evropě nebyla tehdy tak početná a sebevědomá šlechta jako v Polsku, kde představuje plných 8 % z celkového počtu obyvatelstva, tzn. konkrétně v 16. století téměř půlmilionovou masu drobné a střední šlechty, vedené několika mocnými velmožskými rody. (Srov. Josef Macůrek, *Dějiny polského národa*, Praha 1948, 119.)

²⁹ J. F. Karas, *Do čtyř artikulů*. Román z doby husitské. Praha 1915, Šimáček.

³⁰ Kromě románů uvedených v textu vydal Karas pro mládež ještě *S králem dobrodruhem* (Praha 1920), *Smil Klát, rytíř bez bázně a hany* (Praha 1922), *K staroměstskému lešení* (Praha 1922), *Kalich na Sioně* (Praha 1925), *Lešenské plameny* (Praha 1925), *Hrdina Almuž* (Praha 1927).

³¹ Ůhor, kritická revue věnovaná literatuře pro mládež, roč. 12, 1924, str. 26.

³² Ůhor, l. c., 25.

³³ Josef František Karas se narodil 4. prosince 1876 v Tišnově v chudé tkalcovské rodině. Studoval na gymnasiu v Brně, krátký čas byl hercem, pak písařem, od r. 1904 se věnoval novinářství a literatuře. Do r. 1907 působil v Brně v národně socialistickém „Pokroku“, odtud přešel do Ostravy, kde byl redaktorem „Ostravských listů“, a do Olomouce, kde byl tajemníkem Národní jednoty. V letech 1911 až 1920 žil na Valašsku. Od r. 1920 byl redaktorem „Hané“ v Kroměříži a od r. 1923 „Obzoru“ v Přerově. Vedle práce literární a novinářské zasvětil celý život neúnavné činnosti lidovýchovné a osvětové. Vykonal přes pět set veřejných přednášek a napsal nepřehlednou řadu úvah a pojednání. Jeho pracovní vytrvalost a literární plodnost byla obdivuhodná. Dostal několik cen (Riegrovu, Nového lidu, I. cenu za nejlepší lidovou poezii, cenu Třebízkého, Svatobora, moravskou zemskou cenu aj.). Zemřel 19. února 1931 v Dluhonicích u Přerova. — Srov. o něm zejména Vojtěch Martínek, J. F. Karas, Černá země 7, 1930—1931, 113—116; V. Martínek, *Literární život slezský*, Vlastivědný sborník slezský II, Opava 1926, 59; V. Martínek, *Slezsko v literatuře krásné*, VMO 1917, 147—148, 151; V. Martínek, *Spisovatel J. F. Karas*, Moravský kalendář 1932, 62—64; V. Martínek, J. F. Karas, Naše Valašsko 2, 1931, 92—95; V. Martínek, *Několik vzpomínek na J. F. Karasa*, Polední deník, Mor. Ostrava 5/12, 7/12 1936; Vělna Volková-Karasová, *Vzpomínky na otce, spisovatele J. F. Karasa*, Moravskoslezský deník 10/7 1938; Jar. Kunc, *Slovník soudobých českých spisovatelů I*, Praha 1945, 346—348; Bedřich Slavík, *Pisemnictví na moravském Valašsku*, 315—321. — O Karasových knihách pro mládež srov. zejména Jan Petrus, *Přehled československé literatury pro mládež*, Brno 1937, 154—155, 182, 232. Bibliografii rozsáhlého Karasova díla pořídil K. Nosovský v Literárních rozhledech XI, 78—81.

³⁴ Na místě, kde Karas za války na Hutisku žil a tvořil, je projektována „Karasova chalupa“ na návrh Jana Kobzáně a Václava Tomana. (Srov. B. Slavík, *Pisemnictví na moravském Valašsku*, 316.)

³⁵ *Ondra Foltýn*. Román z osmnáctého věku. Olomouc 1913. 2. vyd. Praha 1923. 3. vyd. s ilustracemi Aloise Moravce Praha 1946.

³⁶ *Valdštýnův tábor*. Román ze sedmnáctého věku. Praha 1923.

³⁷ *Pod kosou*. Epopoea z časů švédských vojen. Praha 1924.

³⁸ O složité problematice Valdštejnovy osobnosti srov. zejména Frank Wollman, *Osud a tragická idea ve valdštejnské dramatice*, Slavia 13, 1947, 226—246, a od téhož autora *Dramaticko-předhodnocení historického Waldštejna*, Slovesná věda 3, 1950, 3—9.

³⁹ *Potopa* vyšla poprvé v českém překladu J. J. Langnera r. 1899 u Beauforta v Praze (2. vyd. 1905, 3. vyd. 1924). V překladu Václava Kredby a s ilustracemi Věnceslava Černého vyšla

u Vilímka, poprvé r. 1921, potom ještě 1923 a 1925; v témž překladu také u Kvasničky a Hampla r. 1927. Zkrácené vydání pro mládež podle úpravy W. Grzymałowského přeložil Aug. Spáčil; vyšlo u Vilímka 1906, 1911, 1926.

⁴⁰ *Ohněm a mečem* vyšlo u nás poprvé, jak již uvedeno výše v textu, v letech 1887—1890 v překladu Coelestina Friče a nákladem Šimáčkovým. Týž překlad vyšel i r. 1901 u Beauforta. V překladu Václava Kredby a s ilustracemi Viktora Olivy a Venceslava Černého vyšel román znovu u Vilímka r. 1919. Týž překlad ještě jednou u Kvasničky a Hampla r. 1927. Zkrácené vydání pro mládež v úpravě W. Grzymałowského přeložil opět Aug. Spáčil; s ilustracemi V. Černého vyšlo u Vilímka 1904, 1920, 1923.

⁴¹ *Křižáci* vyšli u nás poprvé r. 1898 v překladu J. J. Langnera a nákladem Beaufortovým; 2. vyd. 1900, 3. vyd. 1903. V překladu V. Kredby r. 1927 u Kvasničky a Hampla. V úpravě pro mládež (přeložil A. Spáčil a ilustroval V. Černý) r. 1910 u Vilímka a r. 1927 u Kvasničky a Hampla.

⁴² *Hasnoucí půlměsíc*. Román ze XVII. věku. Praha 1925, Kočí.

⁴³ V jednom dopise dr. Vojtěchu Martínkovi Karas psal: „... nemám svátků, nemám prázdnin, píši, píši...“ (Srov. Vojtěch Martínek, J. F. Karas, Černá země 7, 1930—1931, 116.)

Rovněž František Pražák ve svých pamětech píše o J. F. Karasovi:

„Byl to člověk zvláštních lidských osudů. Sám mi vypravoval, že již na tom byl tak zle, že umíral hladem a vši ho žraly, když neměl kam se uchýlit. Sám měl oči věčně červené od psaní i od jiného a již tenkrát měl plné kufrы rukopisů, většinou historických románů a povídek i detektivních věcí. Psával většinou do kalendářů, až Kočí počal soustavně vydávat jeho historické povídky a romány.“ (František Pražák, *Půl století*, Praha 1946, 165.)

⁴⁴ Opomjím zde úmyslně vícekrát již zmíněný román *Do čtyř artikulů*, kde nejde o tvůrčí aplikaci a svérázné zpracování podnětů a vlivů ze Sienkiewiczze jako v *Hasnoucím půlměsici*, ale o pouhé zevní napodobeniny a povrchní analogie.

⁴⁵ Jaroslav Bidlo, *Dějiny Slovanstva*, Praha 1928, 120.

⁴⁶ *Medvědí údolí*. Román valašských hor. Praha 1927.

⁴⁷ Srov. o tom zejména Karel Kobliha, *Vpád Kuruců na Vsatsko roku 1708*, Naše Vlast IV, 1938, 108—113.

⁴⁸ *Na láskách*. Črta ze XVII. věku. Moravský kalendář 1928. Slezská Ostrava 1928, Matice osvěty lidové. 52—66.

⁴⁹ *Štramberská růže*. Historický román. Praha 1929.

⁵⁰ *Na Hukvaldech*. Černá země 2, 1925—1926, 12—16. Podruhé otiskáno ve sbírce povídek *Z velké doby*, Praha 1926.

Польское влияние в чешской исторической прозе

Несмотря на то что чешская литература периода народного возрождения подверглась сильному польскому влиянию, в первых попытках чешской исторической прозы прямое польское влияние отразилось лишь в незначительной мере. Польская историческая проза находилась тогда сама по себе только на начальной стадии своего развития и стояла под сильным влиянием Уольтера Скота. Некоторые следы польского влияния встречаются в произведениях К. Г. Махи, но здесь речь идет, скорее, об отзвуках его чтения многочисленных польских произведений, чем о настоящем воздействии, проникающем более глубоко в структуру произведения.

Что касается Й. К. Тыла и В. Бенеша-Тржебизского, то у нас никаких доказательств об их сношениях с Польшей или с польской литературой нет, тем не менее, в произведениях Тржебизского не исключено некоторое влияние творчества Й. И. Крашевского.

В произведениях А. Ирасека нельзя установить почти никакого польского влияния, что уже убедительно доказано польскими учеными Вртелом-Верчиньским и Слизиным; у З. Винтра их вообще нельзя принимать во внимание.

В отличие от сказанного, следы польского влияния встречаются у Фр. Сламы, первого писателя исторических романов из моравско-силезской области; яркое воздействие Х. Сенкевича можно установить в творчестве моравского беллетриста Й. Ф. Караса. У последнего влияние Сенкевича скрещивается с влиянием Ирасека, причем влияние Сенкевича является гораздо более сильным, проникает глубоко в структуру произведений Караса и в некоторых его романах касается всех областей произведения.

Перевод: Я. Бауэр

Polnische Einflüsse in der tschechischen historischen Prosa

Obwohl die tschechische Literatur in der Zeit der sog. nationalen Wiedergeburt unter starkem polnischem Einfluss steht, sind direkte polnische Einflüsse in den ersten Versuchen um tschechische historische Prosa nur gering. Die polnische historische Prosa befand sich damals selbst erst im Anfangsstadium und wurde stark von Walter Scott beeinflusst. Das, was man bei Mácha findet, sind vielmehr Reminiszenzen an Máchas reiche polnische Lektüre als wirkliche Einflüsse, die tiefer in die eigentliche Struktur der Werke eingedrungen wären.

Bei J. K. Tyl und V. Beneš-Třebizský sind keine Spuren etwaiger Kontakte mit Polen oder der polnischen Literatur nachzuweisen; trotzdem sind bei Třebizský gewisse Einflüsse J. I. Kraszewskis nicht ausgeschlossen.

Bei Alois Jirásek sind polnische Einflüsse so gut wie keine, wie schon die polnischen Wissenschaftler Vrtel-Wierczyński und Sliziński überzeugend nachgewiesen haben, bei Zikmund Winter kommen sie überhaupt nicht in Betracht.

Dagegen findet man Spuren polnischer Einflüsse bei Fr. Sláma, dem ersten historischen Romanschriftsteller aus dem mährisch-schlesischen Gebiet, und das Werk eines anderen mährischen Prosaikers, J. F. Karas, steht unter starkem Einwirken des berühmtesten polnischen Romanschriftstellers Henryk Sienkiewicz.

Bei Karas kreuzt sich der Einfluss Sienkiewiczs mit dem des Alois Jirásek, wobei der Einfluss Sienkiewiczs weit mächtiger ist, tief in die Struktur der Werke von Karas eindringt und in einigen Romanen sogar in alle Gebiete der Werke eingreift.

J. K.

